

2899

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

ÖTÖDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYÉS

OSZTÁLYTITKÁR.

BUDAPEST, 1880.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.)

Szilárd

Budapest, 1880. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

- I. szám. A XV. századi tárnoki jog. Wenzel Gusztávtól.
- II. szám. Fényes Elek emlékezete. Keleti Károlytól.
- III. szám. A Társadalom keletkezéséről. Beöthy Leótól.
- IV. szám. A »Servitus fumi immittendi« hazai jogunk rendszerében.
Wenzel Gusztávtól.
- V. szám. Magyarország népességének szaporodása és fogyása, ország-
részek és nemzetiségek szerint. Keleti Károlytól.
- VI. szám. Két legújabb törvényhozási mű a Polgári Perjog köréből.
Zlinszky Imrétől.
- VII. szám. Emlékbeszéd alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. Tóth
Lőrincztől.
- VIII. szám. Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. Konek
Sándortól.
- IX. szám. Magyar hölgyek leveleiről. Deák Farkastól.
-

A XV. SZÁZADI
TÁRNOKI JOG.

TANULMÁNY A HAZAI JOGTÖRTÉNET KÖRÉBŐL

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

Olvastatott a M. T. Akadémia 1877. ápril 23-iki ülésén.

BUDAPEST, 1878.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Budapest, 1878. Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.

A XV. SZÁZADI TÁRNOKI JOG.

(Tanulmány a hazai jogtörténet köréből.)

Tárnoki jog vagyis »Jus Tavernicale« nevezet alatt hazai jogrendszerünkben általán véve azon elvek, szabályok és tételek foglalatját értjük, melyek szerint a magánjog Magyarország szabad királyi tárnoki városaiban rendezve volt*). Ehhez képest 1853. előtti magánjogunknak egy tekintélyes részét képezte, s elnevezését a királyi főtárnokmestertől vette, ki 1848-ig az említett városokban a polgári jogszolgáltatásnak mintegy vezetője volt. Jelenleg azonban már fenn nem áll, mert azon változások folytán, melyek 1848. után hazánkban történtek, a főtárnokmesternek törvényhatósága, és ezzel együtt a tárnoki jog is mint ilyen, tárgynélkülivé lett, s 1861. az országbírói értekezlet által sem állíttatott vissza.

A tárnoki jogot hazai jogunk commentátorjai particuláris jognak szokták tartani. Azonban látni fogjuk, hogy eredetileg nem particuláris, hanem országos jog volt, s hogy Werbőczy a városok jogát tárgyzó felfogása szerint is ilyennek tűnik fel. Túlnyomólag particuláris jognak természetét csak a XVII. században beállt restauratiója szerint vette fel.

Látjuk ebből, hogy a tárnoki jog fejlődésének két stádiumát kell megkülönböztetni, t. i. az 1405—1526-ki, és az

---

*) »Jus Tavernicale est species Juris Municipalis, quo Liberae Regiae Civitates, et Oppida privilegiata villaque, Regiae jurisdictioni obnoxiae, Civitatibus Tavernicalibus adnexae, in communi vel particulari, praeter Jus Commune, in discussione suarum causarum utuntur.« Kovachich Márton György kézírata, a Nemzeti Múzeum könyvtárában 172. fol. Lat. II. köt. 19. l.

1528—1848-ki tárnoki jogot. Hazai jogtudósaink, kik többnyire csak gyakorlati szempontok után indultak, azt — midőn a tárnoki jogról szóltak — csaknem kizárólag második stadiumához képest való alakulása szerint értelmezték. A tudománynak érdeke azonban az 1405—1526-ki tárnoki jogra sokkal nagyobb súlyt fektet; s ehhez képest ma kiválólag erről lesz szerencsém szólni; az 1528—1848-ki tárnoki jog pedig csak annyiban lesz fejtegetésemnek tárgya, a mennyiben a magyarországi városok jogának újabb alakulását is szükséges szemügyre vennünk.

Az első hazai tudós, ki a XV. századi tárnoki jogot tüzetesen figyelmében részesítette, és annak szövegét 1803. kiadta, Kovachich Márton György volt. De azóta nem találkozott még más akár historicusunk, akár jogászunk, ki ennek tanulmányait folytatta, s a régibb tárnoki jog tartalmát és jelentőségét tisztább világosságba helyezte volna. Midőn tehát jelen fejtegetésem feladatául ezt tűztem ki magamnak: irodalmi előzményül csupán Kovachich munkáját használhatom, melyet saját kutatásaim és tanulmányaim fognak közelebb felvilágosítani.

Ehhez képest a XV. századi tárnoki jognak három alkatelemét kell megkülönböztetni: *közjogi alapját*, 1405. utáni *írásba foglalását*, és későbbi *pótlékait*. Előbb azonban még azt kell megjegyeznem, hogy a »tárnoki jog« elnevezés itt, nézetem szerint, nem helyes; a mint hogy maga magát sem így, hanem »Jura secundum consuetudinem octo (helyesebben septem) liberarum Civitatum«-nak nevezi *). Csak Kovachich irodalmi érdemei és emléke iránti tiszteletem oka annak, hogy a tőle kijelölt és használt czímtől el nem térek.

Általán véve pedig fejtegetésem három részre oszlik; úgy hogy ezeknek elsejében a XV. századi tárnoki jogot fogom megismertetni; másodikában annak érvényre emelését a XV. században és sorsát a XVI. századnak első felében fogom megvizsgálni; s a harmadikban a jogtudomány mai álláspontjához képest való jelentőségét fogom feltüntetni.

---

*) Kovachich Márton György, Codex Authenticus Juris Tavernicalis, Buda 1803. 87. l.

I.

A tárnoki jog főalkatrészének vagyis az u. n. »*Vetusta Jura Civitatum*«-nak kiadásában Kovachich nem magát az eredeti példányt követhette (mert azt felfedeznie még nem sikerült), hanem csak másolatokat; és névszerint három kéziratot használt, melyek mind tartalmukra, mind terjedelmükre nézve nevezetesen eltérnek egymástól. Ezeknek elseje, melyet 1794. — midőn Kolozsvárott volt — gróf Teleki Lászlótól vett, 1484-ből való. A másik kettőt Pesten találta, t. i. egyet a magyar királyi tud. egyetem könyvtárában, a másikat a Széchenyi-féle vagyis a Nemzeti Múzeum kézirati gyűjteményében; s ez mindkettő az előbbinél jóval későbbi *). Az 1484-ki példány a Fronius-féle szász statutumok 1583-ki brassói kiadásával volt egybekötve, azon szabályokra vonatkozólag, melyek Ujlak (Illok) városnak egykor földesura által (per Vice de Ujlak Vajvodam Transilvanum«) voltak engedélyezve **). Maga a »*Vetusta Jura Civitatum*«-nak szövege az

*) »*Monumentum hoc Juris Tavernicalis communis, hactenus nostris penitus ignotum, et quantum mihi constaret, a nemine hactenus in lucem protractum, ego felicitate latentia detegendi mihi uni sorte hactenus concessa, in tribus diversis locis et exemplaribus reperi. Primum idemque antiquissimum eius apographum anno 1794. Claudiopoli in Transilvania existenti exhibuit mihi e sua bibliotheca protractum S. R. I. Comes Ladislaus Teleki de Szék; vetusta manu exaratum, foliis XXXIII constans, in cuius fine subiicit eadem manus: Finis in Uyfalu prope Srtigonium (K. szerint Nyerges-Ujfalú) feria secunda post Judica. 1484. Alterum exemplar, sed longe prolixius, deprehendi in bibliotheca Regiae Universitatis Hungaricae, ibidem manu recentiori exaratum stb. (a Corpus Juris Hungarici egy példányával egybekötve). Tertium exemplar inveni in grammatophylacio bibliothecae Széchényanae, forma 4-a scriptum, in reliquo exemplari bibliothecae R. Universitatis prorsus simile, sed aetate forte aliquanto superius« stb. Kovachichnak sajátkezű feljegyzései a nemzeti múzeum idézett 172. fol. Lat. kézirati codexének II. kötetében 33. l.*

***) »*Est illud eodem volumine compactum cum Mathiae Fronii Statutis Jurium Municipalium Saxonum in Transilvania Coronae a. 1583. impressis in 4-o.*« U. o. 33. l. »*Quo refertur fragmentum statutorum civibus de Ujlak per Vice (így) de Ujlak Vajvodam Transilvanum concessorum; suppresso tamen nomine, ut videantur Statuta esse omnibus Civi-*

1484-ki példányban rövidebb mint a másik kettőben, a hol már nevezetes interpolációkkal bővítettett *).

A XV. századi tárnoki jog ezen szerkezete általán véve azon két példánnyal egyez meg, melyekkel Bécsben én megismerkedtem ; s melyek közül az egyik kevésbé fontos, 1841. az alsó ausztriai provinczialis rendek levéltárában megvolt **); s a másik, igen érdekes, azon privilegium szövegében foglaltatik, melylyel II. Lajos király 1525. deczember 13-kán Ujlak város jogát megerősítette, és melynek eredetije a bécsi udvari könyvtárban 6824. sz. a. őriztetik ***).

tatibus communia ; quod tamen ipse textus, unum privati Juris locum prodens, refellit.« U. o. II. köt. 98. l. Különben u. o. 96. l. Kovachich ezeket már helyesen mint »statuta per Nicolaum de Ujlak Vajvodam Transilvaniae oppido suo Ujlak praescripta« említi.

*) »Alterum exemplar longe prolixius.« Lásd a fentebbi jegyzetet.

***) Ez »*Liber Thavernicalis*« címje alatt, egy bevezetésen kívül, tulajdonkép csak a Laki Thuz-féle czikkeket tartalmazza teljesen, ezen befejezéssel : »Hic constitutionum legalium liber anno Christi 1489. feliciter consummatus jure optimo est«; — továbbá II. Ulászló király czikkeit »in anno 1499. super libertatibus et consuetudinibus Sedis Magistri Tavernicorum ac septem liberarum Civitatum tam in Judiciis quam appellationibus servandis a Maiestate Sua gratiose concessis ; — s ezek után : »Incipiunt libertates Civitatum, et primum« stb. címzése alatt az Ujlakiféle czikkeknél harmiaczhármát tartalmazza, a következő befejezéssel : »Restant adhuc plures articuli ; sed quia politiae nostrae parum fructificant, ideo supervacaneum duxi illos scribere.«

***)) »Ludovicus stb. Constat homines natura ad malum ac vitia propensiores esse stb. Expedit itaque, ut civitas quaeque sua jura, instituta ac leges habeat aequissimas, quae civibus notissimae sint et maxime familiares. Quam ad rem cum consensu Principum, quorum arbitrio dispositione Divina res humanae reguntur, imprimis sit opus, praecipua semper cura nobis fuit, civitates Regni nostri, bonis institutis a praecessoribus nostris provisas, aut ornatiores reddere, aut acceptas tueri. Proinde fideles nostri prudentes et circumspecti Stephanus Thoth Judex, ac Nicolaus Lengyel, Clemens Nagh et Stephanus Matbws Jurati Cives Civitatis nostrae Wylak in Comitatu de Walko adiacentis, Nostrae Maiestatis accedentes in praesentiam, quandam librum, jura, leges et consuetudines praedictae Civitatis nostrae Wylak, ac civium et incolarum eiusdem vetustas et receptas continentem, nobis obtulerunt ; supplicantes humili precum cum instantia, interventu fidelis nostri Egregii Magistri Francisci Izdeny de eadem Wylak Notarii nostri, ut huiusmodi librum stb. in formam nostri privilegii redigi faciendo, admittere et approbare,

Ezen utóbbi annál fontosabb, minthogy egyszersmind azon jogosítványokat is reproducálja, melyeket Ujlaky Miklós erdélyi vajda Ujlak városnak adott *); s ha magában véve nem is eredeti példánya a XV. századi tárnoki jognak, legalább eredeti szövegének authenticus et teljesen hiteles átiratát tartalmazza.

Mindezen példányokban a tárnoki jognak szövege latin lévén, kétségtelen, hogy a XV. századi tárnoki jog latin nyelven készült, mely hazánknak akkor különben is törvényhozási és országos nyelve volt. Maga a »*Vetusta Jura Civitatum*«-nak szövege pedig az 1484-ki és az ujlaki példányban rövidebb, mint a többiekben; mivel pedig egyik sem a valóságos eredeti példány: Kovachich helyesebbnek találta, ezen szövegeket nem kritikailag egyre reducálni, hanem kettős tartalmuk szeriut egymás mellett közölni. Ezekhez képest a »*Vetusta Jura*« itt is ott is fejezetekre (az 1484-ki példányban 162-re,

---

eisdemque civibus nostris de Wylak, et eorum heredibus ac posteritatibus successoribusque pro perpetuis legibus et consuetudinibus valiturum auctoritate nostra Regia, ac de potestatis et gratiae nostrae plenitudine roborare et confirmare dignaremur. Cuius quidem libri tenor sequitur in haec verba: *Incipiunt libertates Civitatis Wylak stb. stb.* Nos igitur stb. (következik a privilegialis megerősítés) *Datum stb. in die Beatae Luciae virginis et martiris a. D. 1525.*« stb. stb.

*) Erre vonatkozik V. László királynak okmánya: »*Nos Ladislaus stb. quod nos tum ad humillimae supplicationis instantiam fidelis nostri Magnifici Nicolai de Wylak Wayvodae Transsilvani ac Bani Machoviensis, nec non Symigiensis et Albensis Comitatum Comititis stb., eidem Nicolao Wayvodae benivolentiam nostram volentes ostendere fructuosam; fidelibus nostris providis et circumspectis Judici, Juratis, ceterisque universis civibus, populis, hospitibus et inhabitatoribus, ac toti Communitati oppidi seu, ut dicitur, Civitatis suae Wylak praedictae, in Comitatu de Walko existentis, id gratiose et de plenitudine nostrae Regiae potestatis duximus annuendum stb., ut ipsi, oppidumque seu Civitas Wylak praedicta, ac eius communitas, quae pro tempore fuerit a modo in posterum et deinceps perpetuis successivis temporibus universis, omnino hiisdem iuribus, statutis, consuetudinibus, nec non ordinationibus, quibus Civitas nostra Budensis, et eiusdem cives utuntur ac potiuntur, libere, secure et pacifice uti, frui potirique et gaudere valeant atque possint stb. Datum Posonii secundo die festi Beatae Dorotheae virginis et martiris anno D. 1453.*« stb. Megerősítve II. Lajos királytól »*Budae in dominica Invocavit a. D. 1526.*« (A bécsi cs. titkos levéltárban).

a másokban 175-re) vannak osztva oly módon, hogy ezek, egy 30 fejezetből álló, általános, névszerint törvénykezési viszonyokra vonatkozó bevezetés után négy részt képeznek; I. (31—51. fejezet) »super factis haereditatum«, II. (52—122. fej.) »super effusione sanguinis«, III. (123—139. fej.) »super factis testamentariis«, IV. (140—175. fej.) »super factis debitorum«.

A mi már most ezen egész szabályozásnak közjogi alapját illeti; ezt általában azon királyi és egyéb szabad városoknak privilegiaumaiban, s illetőleg földesúri concessiói-, vagy szerződés megállapításaiban kell keresnünk, melyek a szóban lévő joggal éltek. A közvetlen alapot Zsigmond királynak 1405-ki, a városok országos gyűlésében hozott végzeménye nyújtja, azon határozmányokkal együtt, melyeket a tárnoki jog bevezetésében találunk. A dolog természetében fekszik, hogy ezen utóbbiak mindenütt már nem ugyanazok voltak; s hogy ott, hol a tárnoki jog földesúri concessiónak alapján lépett életbe, külön külön fontos eltérések történtek. Mert a földesúri városokban a tárnoki jog formászerű receptiónak volt tárgya, mely az uri hatalomnak közvetítésével nem egyforma feltételek mellett foglalt helyet. A hazai jogtörténet szempontjából sajnálnunk kell, hogy ezen receptió egyes eseteire nézve csak kevés határozott adat jutott korunkra. Annyi azonban kétségtelen, hogy az ujlaki receptio nem volt az egyedüli; s ezt tehát nem taxativ, hanem csak exemplificativ értelemben vehetjük szemügyre. Mert valamint Ujlaki Miklós, úgy más földesurak is, midőn a hatalmuk alatt álló szabadalmazott közönségeknek a tárnoki jog használását, hol a budai, hol más városi p. o. nagyszombati jog *) nevezete alatt, engedélyezték vagy biztosították, e tekintetben egyszersmind bizonyos particuláris szabályokat is állapítottak meg. Az ujlaki receptio mindamellett a legfontosabb, vagy legalább a legfontosab-
báknak egyike, s így azon pontok, melyeket az 1484-ki Telekiféle kézirat tartalmaz, s melyeket II. Lajos királynak

---

*) P. o. Stibor vajda 1411-iki szabadalomlevelében Beczkó városnak; lásd Stibor vajda életrajzát tárgyzó tanulmányomat (Budapest 1874. 133. l.)

1525-ki privilegiuma is magában foglal, annál tanulságosabbak, minthogy ezen privilegiumban a tárnoki jog bevezetése »Libertates Civitatis Wylak«-nak nevezetik. Kovachich, ki ezt nem igen vette figyelembe, itt azt mondja: »instrumentum hoc ibi confusum est, et statutis Civitatum intermixtum« *). Az ujlaki receptiót tartalmazó okmányra nézve pedig ekkép nyilatkozik: »Fragmentum statutorum per Nicolaum de Ujlak Vajvodam Transilvanum concessorum, suppresso tamen nomine, ut videantur statuta esse omnibus Civitatibus communia; quod tamen ipse textus unum privati Juris locum prodens, refellit« stb. **). Másrésztől nem kevésbé érdekes azon körülmény, hogy midőn a régibb tárnoki jog 1700. és 1701. gyakorlati czélokra magyar és német fordítással »Jus Civile« címje alatt Bártfán kiadatott, ezen kiadás nemcsak a szabad királyi városok, hanem az »oppida et loca privilegiata jus gladii habentia« számára is közzé tétetett; s hogy az említett Ujlaky Miklósféle határozmányok csaknem szóról szóra mint bevezetés szintén ott találhatók, de általánosítva és localis jellegökből kivetkőztetve, »De libertatibus Civitatum« címje alatt; úgy hogy nagyon valószínű, hogy Ujlaky Miklós azokat az országos tárnoki jogból csak átírta, és Ujlak városra alkalmaztatta; azután pedig ezen jog szabályozását (Lajos királynak privilegiuma szerint) következőleg vette át: »Incipiunt Jura secundum consuetudinem octo liberarum Civitatum, sub quibus Civitas Wylak se regit; et primo de factis haereditatum« stb. Különb az itt szóban lévő határozmányok az 1484-ki példányban 42, az 1525-ki okmányban 50, s az 1701/2-ki bártfai kiadványban 35 fejezetből állnak.

A régibb tárnoki jognak kiegészítő pótszabályairól alább fogok szólni.

* * *

A XV. századi tárnoki jog tartalmára nézve, általában azt jegyzem meg, hogy annak úgy fent említett, egy bevezetésre és négy részre való felosztása, mint ezeknek külön külön

---

*) Kovachich kéziratai a Nemzeti Múzeumban 172. fol. Lat. II. köt. 96. l.

***) U. o. II. köt. 98. l.

vett elrendezése is, az akkori jogtudomány álláspontjának és szellemének tökéletesen megfelelt; hogy azonban azon esetben, ha arról a mai jogtudomány szempontjából akarunk szólui, az abban foglalt egyes határozmányok már más felfogás szerint veendőek tekintetbe.

Itt t. i. csupán magánjogról lévén szó, azt tartom czélszerűnek, hogy a tárnoki jog fejtegetésére ugyanazon mód-szert alkalmaztassam, melyet a mai magyar magánjog rendszerét tárgyzó nagyobb munkámban használtam. Ehhez képest fejtegetéseimet a bevezetésre, s két részre: egy általánosra és egy különösre akkép osztom, hogy amabban a személyek, a dolgok és a jogügyek jogát tárgyzó szabályokat és tételeket; ebben pedig a vagyoni, a kötelmi, a családi és az öröködési viszonyokra vonatkozó határozmányokat veszem szemügyre, s ezek után még azon szabályokat emelem ki, melyek mai felfogásunk szerint az u. n. specialis jogok köréhez tartoznak. Mivel pedig a régi tárnoki jog tartalma a dolog természeténél fogva a mai jogtudomány követelményeinek sem anyagilag, sem alakilag már meg nem felelhet: itt sem annyira az abban foglalt joganyagnak a mostani jogélet szükségleteihez képesti elrendezéséről, mint inkább csak jogtörténeti méltatásáról lehet szó. S ezen álláspont azt kívánván meg, hogy a régi tárnoki jogot objectiv minősége szerint minél teljesebben ismerjük meg; czélszerűnek tartom azonkívül annak tartalmát itt az egykorú budai jogkönyv*), és a régibb selmeczi városi joggal**) is akkép combinálni, hogy hiányait ezekből kiegészítsem, s egész elvi conceptióját nem kevésbé mint egyes határozmányait ezeknek segítségével korának szelleméhez képest minél tisztább világosságba helyezhessem.

S most a dologhoz.

A. Bevezetés.

Mindenek előtt azt kell kiemelnem, hogy a régibb tárnoki jog létele és egész szerkezete már a főtárnokmesternek

*) Buda városának törvénykönyve MCCXLIV—MCCCCXXI., kiad. Michnay Endre és Lichner Pál, Pozsonyban 1845.

**) Wenzel Gusztáv: Árpádkori Uj Okmánytár III. köt. Pest, 1862. 206.—228. ll.

törvénykezési hatóságában gyökeredzett, ki a városok főbírája volt. Nevezetes, hogy magának a XV. századi tárnoki jognak egész szövegében ennek felemlítésére nem találunk; holott mind a régi selmeczi jogban mind a budai jogkönyvben arról körülményesen van szó. A selmeczi jog 15. fejezete szerint ugyanis. »Wenn die gerechtickait vnd volles Recht für dem Richter vnd für den Gesvoren geton wirt, vnd er darüber mit vnrecht zu den Stettnn vnd zw dem Tarnachlmaister, oder on dem Kwnig sich vorrueffet, der ist bestannndnn dem Richter vnd dem Raate einer swarnn pues.« Szintűgy a budai jogkönyv 16. cikke is azt mondja: »Es sol ein statman nichts anders, dan erberig sachen, vmb erbe vnd aigen, vnd merglich geltschult an des tarmakmaisters gericht mugen perueffen«; mit a 310. cikk némileg módosítva ismétel: »In allen erbern, dye das pluet, ader das leben, ader den tod nicht angeht, mag man sich peruffen an den tarnackmaister, ader an den chunig, aber sust von schemlichen (causa inhonesta) nicht«. A 16. cikk azután ekkép folytatja: »Wen der tarnagkmaister dy sachen richten wil, so sol er darzu pesenten (besenden) vnd rueffen den richter vnd gesvoren purger der stat, vnd sein dan von merr steten richter und purger pey dieser stat, dy sol er auch darzu perueffen, vnd also sol er dy sach richten«; a mi után a 17. cikk értelmében neki évenkiint 17 forintnyi jövedelem jár. A tárnokmester elhallgatásának oka jogunkban talán az, mivel számos oly esetről (névszerint büntettekről és azoknak büntetéséről) is intézkedik, melyek a tárnokmester hatósági köréhez nem tartoztak. Különben Thuzi Lak János tárnokmester korában (1465. körül) a tárnok törvénykezési hatóságának gyakorlása részletesebben volt szabályozva; a mint erről alább fogok szólni.

Jogunk keletkezésének idejére nézve annak 136. fejezete nyújt útmutatást, hol a hussitákról van szó (»si filius adhaeserit haereticis, quales sunt Viglefistae« stb.), s ennek folytán írásba foglalását közvetlenül a konstanciai egyházi zsinat (1414—1418.) utáni időbe helyezhetjük.

Forrását illetőleg, alig lehet kétségünk, hogy a XV. század tárnoki joga a régi budai jognak alapján keletkezett. A 41. fejezetben erre határozottan hivatkozik (»juxta morem

Civitatis Budensis«); s nemcsak tartalmának lényeges része egyez meg feltűnőleg a budai jogkönyvvel; hanem a Laki Thuz-féle cikkek is Budát teszik a tárnoki jogszolgáltatás középpontjává.

Jogunknak a budai jogkönyvvel való összehasonlítása mindamellett azt mutatja, hogy a budai jogkönyvben számos idegen eredetű tétel foglalatik, melyek hazai városaink múltjával összefüggésben nincsenek, s melyek csak ezen jogkönyv szerzője doctrinalis képesittségének nyilatkozatai. Egy jogkönyvben, melyet magánember — milyennel itt állunk szemben — készített, ilyeneknek lehetett helye; mert az akkori Európa közönséges jogtani felfogását tükrözik vissza. De Magyarország városi életében egészen értelem és jelentéskülönliek, s azért a tárnoki jogban, mely gyakorlati irányt követett, ilyeneknek semmi nyoma nincs is. Ilyenek azon tételek, melyekben a pápa és a császár hatalmáról, a keresztyén erények jelentőségéről stb. nagyobbára a sváb tükör mintájára van szó; ilyen a magdeburgi jogra való hivatkozás stb. stb. S minthogy azonkívül valószínű, hogy ezen budai jogkönyv valamivel későbbben íratott össze, mint a tárnoki jog; a kettő közti összefüggés alig állhatott másban, mint hogy a kettőnek szerzői a budai jogra nézve ugyanazon korábbi forrásból merítették adataikat.

A tárnoki jog érvényére nézve, régi felirása szerint a »Vetusta Jura Civitatum sive Jura Civilia« foglalja magában; s ezt az 1484-ki és az ujlaki példányok ekkép határozzák meg szorosabban: »Sequuntur Jura Civilia et consuetudines antiquae octo liberarum Civitatum Hungariae constitutarum et existentium, videlicet Budensis, Pestiensis, Cassoviensis, Bartphensis, Tyrnaviensis, Posoniensis, Eperjesiensis, Soproniensis«; a másik két példány pedig »Jura Civilia et consuetudines antiquae septem liberarum Civitatum in Regno Hungariae« stb. Ezen különbség azt mutatja, hogy az utóbbi felírás a régiebb; noha valószínű különbség nem forog fenn, mivel az eredetileg hét szabad városhoz akkép járult a nyolcadik, hogy Buda és Pest városok előbb csak egy város voltak, s Pest Zsigmond és Mátyás királyok privilegiumai

következtében elválasztatott Budától*). S ezekhez időnek folytán számos más város és szabad helység csatlakozott.

Ezen városoknak közös jogára vonatkozik egy Pozsony város levéltárában találtató XV. századi kézirat: »Es wirt gefragt in welchenn massen rechten vnd gewonhayten in zeitt des allerdurchleuchtigisten kunigs Sigmunden von gotes gnaden zu Hungern etc. Mayster der Tawernicorum sich gehalten hab in gericht, vnd der brieffe ausgeung zu schickenn es geantwurt in der masz durch die *syben* freyen stett« stb.

Látjuk ebből, hogy a XV. századi tárnoki jog ellentétét képezte a nemesség jogának**); hogy ellenben azon városok joga, melyek a tárnoki városok köréhez nem tartoztak, a jogszolgáltatás formáira nézve eltért ugyan több tekintetben ezeknek jogától; de anyagi részében — a dolog lényegét tekintve — azzal megegyezett. Ennek egy igen érdekes példáját egy, a lőcsei polgárok közt 1421—1429. lefolyt perben 1872. december 9-én mutattam be a t. Akadémiának, melynek átvizsgálása — noha Lőcse nem volt tárnoki város — a király által Buda, Pest, Kassa, Sopron és Nagyszombat tárnoki városok, s ezekkel együtt Székesfehérvár szintén nem-tárnoki város küldötteire volt bízva. S ennek felel meg a fenn

---

*) A budai jogkönyvnek függeléke azt mondja: »Wie die freyestet sollen siczen zw tarnak richt, geschriben im 1500. jar. Von erst die vonn Offenn; die vonn Kascha; die Prespurger; die von Tierna; die von Edenburg; die von Wartfall; die von Eperies. Die von Pesth macht kwnig Matgiesch zu ainer freyestat« (Michnay és Lichner id. m. 263. l.); — s ennek megfelelnek a Tuzi Lak-féle czikkek is: »Series articulorum septem liberalium Civitatum« stb. Különben ugyanazon függelék említi egy másik helyen, hogy Pest Zsigmond királytól nyerte önállóságát (id. m. 264. l.); s már egy 1413-iki okmányban olvassuk: »Nos Benthek Judex Civitatis Pesthiensis« stb. (Podhraczký Buda és Pest 97. l.); országos törvényben pedig a nyolcz város először az 1514: 3-ik törvényczikkben említettik.

***) »Nach der stadt recht schol richten eyn yder richter, dem dy sach empholen wirt, dem chunig in des statvolkes sachen; vnd schol auch kaynerlay hofgericht nach des landes gewonhait nit thuen wider der stat recht, freitumb ader gewonhait.« Budai jogkönyv 358. cz.

említett XV. századi kéziratnak tndósítása is*); úgy hogy akkor azon különbség melyet Werbőczy a tárnoki és a személynői városok, névszerint Székesfehérvár, Esztergam és Lőcse közt tesz**), gyakorlatilag még nem volt kifejtve.

Nem lévén itt feladatom, a magyarországi városoknak, országos törvények és királyi privilegiumok által már akkor megállapított általános szabadságáról tüzetesen szólni; csak röviden azt jegyzem meg, hogy ezen szabadságnak két reánk nézve főfontosságu, minden várossól egyaránt álló pontját a budai városi jogkönyv határozottan formulázza. Miután t. i. Zsigmond királynak 1405-ki törvényei (Decr. II. 6. és Decr. III. 14.) nemcsak a polgároknak és vendégeknek, hanem — ha tartozásaikat lerótták — a földes uraság alatti parasztnak is a szabad költözködési jogot biztosították; másrésről Buda város is csak az említett feltételezés mellett fogadta be ezeket***). S azonkívül Buda város jogkönyve szerint a közbéke fentartása s a felsőbbség iránti engedelmesség minden városi lakosnak a legsúlyosabb büntetés alatt egyik főkötelessége volt****).

---

*) Item von den andern stetleuten, alis *Weysenburkh* vnd *Graan*, vnd von den andern rednern jn andern steten wonende, vor seiner Grosmachtikaitt (értetik a király) gewinnen allein von der antwurtende person« stb.

**) Hármaz könyv III. 8.

***) »Von den, die in dy stat sich czyhenn ausz den guttern der edlingen ader ander herren. Ausz der edling guttern welcher mensch sich von eynem herrn czeucht vntter den andern, ap er yo nach seyren rechten czynsz, der dar vntter gehort czu thun von seyner hofmarck, das man haiset in vngerisscher sprach fuldwam, pirschet (birság) verfallen werde, vnnd dy von ym ynner montez frist nit gewinnen were; er sol forpasz vntter seinem herren mit frid sitzen vnnd wonen, vntter den er sich geczogen hath.« Budai jogkönyv 311. cz.

****) »Das man stadt frid yn kaynerlay weisz sol prechen. So man den stadtfridt czu halden gepewt czwen ader manigen menschen, dy in krieg vnnd czwytracht oder yn feintschafft sten, so gepewt man payden tailen, das sy den stadtfriedt nichtenn prechen mit worten nach mit werchen; wen der denn prech mit worten, der verfiel eyn hantd; mit werken, verfiel er den hals; also pesunderlich dye hant stee vmmb 10 marck, vnnd der hals mit 32 marken.« Budai jogkönyv 226. cz. — Használó ehhez a selmeczi jog határozata: »Wer den frid der In gebottnn

Ezen utóbbi pontnak megfelel törvénykezési tekintetben a tárnoki jognak következő határozata: »Si quando Judex et Jurati Cives in factis Communitatis occupati executionem aliquam demandant et perficiunt; et si quispiam civium restiterint, ut filius inobedientiae, talis debebit modis omnibus detineri, non obstante, si fulciatur haereditatibus et bonis« (120. fej.): — és: »Item si quis civium, vocatus per sigillum Judicis, venire contempserit, mox debebit sigillari domus, et omnes habitationes ipsius« (121. fej.)

B. Általános rész.

1. *Személyi jog.* Személyekről általában és személyiségről a XV. századnak szelleméhez képest a tárnoki jogban nincs szó. Csak polgárok és városi lakosok említetnek, s ezeknek községi jogosítványait és kötelességeit is nem a tárnoki jog intézkedései, hanem az egyes városok privilegiumai, illetőleg földesúri megállapodásai, s helyhatósági statutumai szabályozták *).

Mindamellett a tárnoki jog a városok lakosai közt rendi különbséget nem ismer, s csak az egyeseknek erkölcsi magaviseletével és vallásos tartásával köttetnek össze bizonyos jogi következtetések és illetőleg hátrányok.

Ennek folytán az elnevezésnek különfélesége, mely szerint hol »Civis« (30. 45. 46. 74. 78. 93. 95. 106. 189. fej.) vagy »concivis« (14. 18. 22. 23. 25. 27. 29. 34. 84. fej.) hol »incola« (18. fej.), »homo« (23. 25. 28. 34. 44. 50. 52. 54. 55. 56. 62. 65. 69. 79. 80. 82. 83. 85. 86. 101. 102. 103. 104. 105. 111. 155. fej.) vagy egyszerűen »quis« (azaz »aliquis«; 43. 58. 59. 60. 61. 89. 94. 96. 97. 101. 107. 113. 115. 118. fej.) kifejezéssel találkozunk, jogi következtetésekre nem nyújt

---

wirtt von dem Richtter, mit offnwarn werchn bricht, als wundnn oder todsleg sei, der ist bestannnn mit seinen halls, ob er das frelich tuet; brigt er In aber mit bösnn wortnn darzu, darumb hat mon In zu straffnn noch des Richtters vnd geswornen wil. Vnd auch gleicherweis der ander erbar lewttte vblt hanndltt.« (33. cz.)

*) A selmeczi jog és a budai városi jogkönyv számos ezen tárgyú ntézkedéseket tartalmaznak.

alapot. A szolgálak is egyedül fogadott emberek vagyis »mercenarius«-ok (81. 84. fej.), a hova a »nutrix ad fovendum puerum seu infantem pretio conducta« (94. fej.) is tartozik; s a családhhoz számíttatnak, és »familiaris«-oknak (81. fej.) neveztetnek.

Erkölcsei tekintetben a »homo bonae famae« (84. 145. 146. fej.), a »honestus civis« (15. fej.) jelleme volt a polgári jogositványok gyakorlásának feltétele. Azokban pedig kik bírának és esküdt polgároknak voltak választandók, megkivántatott, hogy »ellegantur pii et bonae famae in omnibus moribus et factis compositi« (2. fej.) Ennek következtében azok »quibus honesta fama et vita fuerit« (136. fej.) kik »bonae famae« (83. 145. 146. fej.) s a »fama laudis et honoris« (53. fej.) után voltak ismeretesek, valamint a »honesta mulier« is (69. fej.) egészen más jogi állással bírtak, mint a »lusor, vel dilapidator rerum, inutilem vitam ducens« (48. fej.), a »non probus, malitiosus, dolosus, traditor, nequitiosus, calumniator, flagitiosus, detractor« (52. fej.); a »vidua inhonesta« (66. fej.), »inhonestus filius« (142. fej.) »seductrix vetula« (67. fej.), a »publica meretrix« (73. fej.), a »filius meretricis sen latronis, incendiarii, falsarii, sacrilegi, sacerdotis vel monachi, et adulteri cuiuscunque, homicidae, incantatoris vel incantatricis« (53. fej.) stb., kik a jog teljes kedvezményeiben nem részesültek; olyannyira, hogy az »uxor fornicatoria nullum testamentum facere poterit, quia omne jus, quod in haereditatibus habuerit, mediante ipso facinore amittit« (135. fej.); s »antiqua requirente Civitatum consuetudine, filii naturales non possunt habere partem cum filiis legitimis, non obstante testamentaria dispositione quoquo modo facta« (137. fej.) stb. S épen azért ilynemű »verba vituperiosa« kemény büntetéssel sújtattak (52. 53. 112. fej.)

A vallásra való tekintetből csak az igazhitű keresztyének voltak részesei minden városi és polgári jogositványoknak; ellenben az, ki »adhaeserit haereticis, quales sunt Viglefishae, schismatici, pagani, et fidem Christianam vilipendentes, vel in qualicunque abusiva secta viventes atque conversantes« (136. fej.), különféle hátrányokat tapasztalt; de az is, ki valakit ilyennel rágalmazott, szigoruan meg volt büntetendő (53. fej.).

Sajátságos intézkedések álltak fenn a zsidókra nézve (p. o. 27. fej.); mert II. Ulászló király rendelete szerint: »Cum Judaei per Christianos pro debitis aut aliis negotiis citati fuerint, extunc ipsi Christiani huiusmodi citationem in praesentiam Castellani Budensis facere, et causas eorum ibidem prosequi; Judaei vero contra Christianos agere volentes coram Iudice et Juratis Civitatis talis loci, in quo ipsi Christiani residentiam fecerint, negotia ipsorum prosequi teneantur. Et si Judaei in Sede vel Iudicio Civitatis se gravatos senserint, vel de iudicio Iudicis non contenti fuerint, possunt appellare in Sedem Magistri Tavernicorum, vel alias, prout libertas vel consuetudo illius Civitatis vel loci requirit.« (6. cz.) *).

Különben a zsidók régi joga hazai jogtörténetünknek egyik érdekes tárgya lévén, talán helyén való, ha annak különös kútfőit itt röviden tudomásul vesszük. Ezek a következők: 1. IV. ^oBéla királynak 1251-ki privilegiuma **), melyet Zsigmond (1431. és 1436.), Albert (1438.), V. László (1453.), Mátyás (1458. és 1464.) és II. Ulászló (1493. és 1494.) megerősítettek ***). 2. Királyainknak számos egyes rendeletei, s több földesurak engedélyei, s 3. A mennyiben sz. k. városokban tartózkodó zsidókról van szó, ezeknek helyhatósági statutumai (p. o. a budai jogkönyv 191—197. 425. cikkei; Pozsony városnak egy terjedelmes zsidószabályozása ****) stb.).

Magában világos, hogy mindezen intézkedések a XV. századi jogtudományi bölcsészetnek nyilatkozatai, mely jelentőségéből már régen ki van vetköztetve, s a mai törvényhozások szellemétől lényegesen eltér. Minthogy tehát középkori reminiscenciáknál egyebet nem jelentenek, jogtörténeti fejtegetéseknél — melyek tüzetesen nem a mult kor jogának már

*) Kovachich, Codex Authenticus Juris Tavernicalis 50. l.

**) Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 2. r. 108. l.

***) Kaprinay István, Hungária Diplomatica temporibus Mathiae Hunyad stb. I. köt. Bécs, 1767. 461. sk. ll.

****) Hajnik Imre: »A zsidók Magyarországon a vegyes házakbéli királyok alatt«, Magyar Akad. Értesítő, phil. törv. és történettud. oszt. V. köt. 1866. 202. sk. ll.

elavult és leélt intézményeit, hanem a fennálló jog előzményeit tárgyazzák — a dolog természeténél fogva tekinteten kívül maradnak.

A jog és törvény előtti egyenlőségnek, mely városjogaink már akkor egyik uralkodó alapelve volt, a XV. századi tárnoki jogban is találjuk határozott kifejezését; a mennyiben t. i. a bíró a nála keresetét bejelentő felperesnek azt volt hivatva mondani: »ipse (a bevádolt) noster et tuus concivis est, utitur aeque libertate Civitatis, sicut et nos« stb. *)

S ehhez képest kell a régi tárnoki jog szerint az egyes egyéneknek jogalanyosságát is értelmeznünk, melyre nézve csaknem ugyanazon osztályozások szolgáltak közelebbi irányadásul, melyeket Werbőczy a Hármaskönyvben főlemlít, s melyek még mai jogunkban is érvénynyel bírnak.

Így az (gyesek életkorára nézve »proles« (94. fej.), »puer octo aut decem annorum« (99. fej.), »filius Civis in tenera aetate constitutus« (46. fej.), »puer« általában (77. ej.), a 14 éves fiú és 12 éves leány (budai jogk. 371. cz.) »adolescens« (72. 101. fej.), »homo adultus« (77. fej.), »homo perfectae aetatis« (101. fej.), »vir« (52. 90. fej.), »senex« vagyis »provectae aetatis« (143. fej.) közt tétetik különbség. Egy XV. századi legislatív jogszabályozástól ezen megkülönböztetéseknek oly rendszeres és határozott formulázását nem lehet ugyan várni, milyen korunk törvénykönyveiben foglaltatik: egészben véve mindazonáltal azok alapját a társadalmi életnek ugyanazon felfogása képezi, melylyel Werbőczy Hármaskönyvében találkozunk, a melylyel különben az egyes életkorszakokkal összekötött jogi következményekre nézve a dolog lényegét tekintve megegyez.

A két nem közti különbséget illetőleg tárnoki jogunk a Hármaskönyvtől már lényegesen eltér; mert városokban a nőszemélyek jogi állása egészen másféle, mint az, melyet Werbőczy irányadásul követ. Általában a nőszemélyek, vagyis a »femineus sexus«, a jognak különös pártfogásában részesítettnek (112. fej.); s p. o. a budai jog szerint a »frau die togunt-

*) Tárnoki jog 14. fejezete.

**) Hármaskönyv III: 8. cz. 2. §.

sam ist« (»ist sy eyn geerbte frau vnnnd guttes wortis«) azon kedvezményben is részesül, hogy eskü alkalmával, ezt nem a városházán, hanem saját lakásán, ülte s egy polgárnak jelenlétében teszi le (315. cz.). A hajadon, hitvestárs és özvegyasszony közti megkülönböztetésre itt is találunk, s névszerint a »virgo« (70. 71. 72. fej.), »si quaequam virgo habens haereditates aviticas vel paternas, parentibus defunctis viro copulata fuerit« (48. fej.), a »mulier« (63. 69. 71. fej.), és a »vidua« (66. 71. fej.) fogalmaival határozott jogi minőség függ össze.

Azonkívül figyelemre méltó, hogy az idegenek, kik t. i. nem ugyanazon városnak lakosai vagy polgárai, bizonyos jogi megszorításoknak voltak alávetve; névszerint az »extraneus, qui non esset de membro civili ipsius Civitatis« (45. fej.), az »advena in Civitatem veniens« (65. fej.), a »cliens forensis mercator vel incola« (139. fej.) S itt talán nem érdeknélküli, ha azon belső összefüggésnek feltüntetése tekintetéből, mely Budaváros joga és a tárnoki jog közt észlelhető, a kettőnek ugyanazon jogkérdésre vonatkozó szabályát kiemelem. Ezen (például felhozott) szabály az idegeneknek birtokképtelenségét tárgyalja. A budai jogkönyv erre nézve következőleg nyilatkozik: »Keyn purger in Ofner stadt schol seyn gut einem fremden verkauffen, dan nürt eynem, der furpasz mit ym wil wonen vnnnd pleiben. Eyn itczlich purger, der nit erben hat, mag seyn gut verkaufen wem er will.« (200. cz.). A tárnoki jognak ugyanazon szabályt tartalmazó intézkedése pedig a következő: »Item si quis civium domum, seu vineas, aut alias haereditates, videlicet immobiles, alicui extraneo, qui non esset de membro civili ipsius Civitatis, et eius territorio, vel promonthorio vendiderit, non obstante, quod fratres, consanguineos et amicos haberet; si idem emtor in medium ipsorum civium habitare recusaret, tunc ipsas haereditates per talem civem venditas incolae Civitatis ipsius conveniendo, pro ipso pretio a venditore possunt emere, et sibi ipsis appropriare; ne ipsae haereditates ab eisdem incolis ad manus extraneas deveniant« (45. fej.). — S a budai jogkönyv azonkívül az idegenek kereskedéséről is tartalmaz több érdekes szabályt (426—434. cz.), a melyeknek megfelelő határozatok azonban a tárnoki jogban nem találhatók.

Egészen a XV. század szelleméből kiinduló azon rendelet is, mely az elholtak temetkezéséről intézkedik (tárn. jog 175. fejj., a bud. jogk. 188. 250. 261. cz.).

A jogi személyekre nézve a következő rövid megjegyzést kell tennem.

A mai jogtudományban a jogi személyek fogalma határozott vonatkozással a vagyoni jogosítványra van megállapítva. Minthogy tehát tény, hogy egyes egyházi testületek (káptalanok, apátságok, kolostorok, confraternitások) a városok területén házakat, földeket, és más realitásokat birtak, s hogy világi birtokos testületek (p. o. czéhek) szintén léteztek a városokban: kétségtelen, hogy a jogi személyek fogalmának megfelelő viszonyok is voltak hazai városainkban a XV. században. Midőn tehát ilyenmü viszonyokról daczára ennek, sem a budai jogkönyv és a selmeczbányai statutumok, sem a régi tárnoki jog említést nem tesz; az onnan van, mert azon kor ilyenmü viszonyok létezését magától érthetőnek, sőt az akkori társadalmi élet szükségessége postulatumának tekintette. Ellenben volt ismét más számos, szintén a jogi személyek létezésével összefüggő kérdés, melyeknek akkor nagy fontosság tulajdonított, s a melyekre vonatkozó intézkedések akkori városjogainkban találhatóak. Például említem a városi hatóságnak idegen beavatkozások és névszerint az egyházi hatalom befolyása ellen való biztosítását; valamint a testületi életnek szabad, de okszerű kifejtését is.

Ezen szempontból nem érdeknélküli, az egyházi hatalom gyakorlásának különféle jelenségeit figyelembe venni. A selmeczi jog az egyházi vagyonnak külső biztosítására szorítkozik (21. és 22. cz.) A budai jogkönyv egyházi tárgyakról már bővebben szól (173. 187. 249—253. 297. 308. 373. 386. cz.), az egyházi hatalomnak, s névszerint az esztergami érseknek ilyenekre vonatkozó hatóságát tiszteletben tartván; de úgy hogy világi ügyekbe ne avatkozzék*). A tárnoki jogban

---

*) »Der erczpisscholf zu Gran hat czu richtenn geschefte, das man den selen thut; vnd in kainer weisz, was eyn frewntd dem andern hath geschaffen.« (207. cz.)

minthogy egyházi dolgok és jogkérdések a tárnokmesternek illetékességéhez nem tartoztak, ilyenekről nincs említés.

A világiak egyesületi jogára nézve a budai jogkönyvben nevezetes intézkedésre találunk, melyet — midőn jogi személyekről van szó — nem lehet tekinteten kívül hagyni; t. i.: »Alles verpintnusz, das man thut in forchte ader darzu man offenlich mit herren gewalt getczwungen wirt, vnnd churczlich alle verpindungk vnnd gelobde, dye do gescheen wider der stadt gemain lauff, auff schaden, ader wy dye pund ymmer gescheen werden, wieder der statd gewonhait, sallen kayn crafft nicht haben« (245. cz.). A tárnoki jog ilyenemű intézkedést szintén nem tartalmaz.

2. *Dologi jog.* A régibb tárnoki jognak fő tárgyát vagyoni jogkérdések képezvén, igen természetes, hogy ott a dolgoknak mindenféle neméről van szó.

Legfontosabb az *ingatlan* (haereditates) és *ingó* dolgokra (bona) való felosztás (10 fej.) a melyek közül fontosabbak az ingatlanok voltak.

Az *ingatlanok* közt első helyen a *lakházak* voltak (tárnoki jog 38. 42. 76. fej.; budai jogkönyv 322. 389. cz.). Minden házban pedig azon részt, mely lakásul szolgált, s a pinczét kellett megkülönböztetni.

A lakházak akkép voltak szabályozva: »Postquam domus perficientur, et plateae suo modo disponentur, tunc cuiuscunque domus dominus versus plateam, iuxta morem Civitatis Budensis non habeat plus de terra plateae, quam vestigium unius pedis cum dimidio vestigio« (41. fej.); s »si quis domum habens, et ipsam domum versus plateam ampliare niteretur, ita quod domus vicinorum excederet, et ad spectus platearum tolleretur, ac ipso aedificio stringi videretur, id absque consensu Judicis et Juratorum minime audeat facere et possit; alioquin demoliri domum, et prospectum vicino dare cogeretur« (38. fej.). Azonkívül minden házbirtokos házát jó karban tartani, ha pedig düledező állapotban volt, javítani, illetőleg birtoka elvesztésének büntetése mellett záros határidő alatt újból fölépíteni tartozott. Erre p. o. különösen Wissegrád városra nézve Zsigmond királynak egy 1412-iki okmánya is

vonatkozik *); s kétségtelen, hogy ugyanazon szabály állt fenn más városokban is. Különböztetve kőből (domus lapidea) és fából (domus lignea) épült házak közt tétetett különbség (20. fej.).

A pinczét illetőleg az határoztatik: »Si quis cellarium faciens, in sua domo foveam facere niteretur; sub propria domo, et non in et sub domo vicini sui fodere poterit« (42. fej.). Van azonkívül szó a ház előtti kútról is (76. fej.).

A lakházak és azoknak tartozékai a város kerítésén belül feküdtek. De voltak oly ingatlanságok is, melyek városi területen, de a kerítésen kívül feküdtek; u. m. »in campo res immobiles, videlicet vineae, foeneta, terrae arabiles« (11. 43. fej.); s valamint benn a városban az utcák (»vici Civitatis« 80. fej., »platea« 41. fej.); úgy a mezőségen az utak és ösvények (»semita« 37. fej.) az ingatlanságokra nézve nagy fontossággal bírtak.

Látjuk tehát, hogy a városi ingatlanságokra nézve a régibb tárnoki jog Werbőczy hármaskönyvével egészben véve (III. 14.) teljes összhangzásban van.

Az *ingó* dolgok közül a tárnoki jogban főleg a pénz (»pecunia«) bir nagy jelentőséggel, úgy hogy a törvénykezési eljárásban »judex pecuniarius« nevezete alatt különös biró van rendelve, ki előtt a pénzbeli kérdésekkel járó ügyek sajátos perlekedési úton nyertek elintézést (4. s k. fej.). A pénznek körülmetszés által való rontása ellen a budai jogkönyv 278. cz. intézkedik. Azonkívül még különösen fegyverek (»arma virilia« 132. fej., »arcus et sagittae« 97. fej.), ruhák, a háztartás és külső gazdaság szükségleteinek megfelelő mindenféle tárgyak (»utensilia domus haec sunt: vestimenta muliebricia quaeque sint, vel virilia, balteum argenteum sive inauratum, piccaria argentea, coclearia argentea, dolia, vasa, lectisternia quaeque, universa attinentia ad culturam vinearum, ad culturam agri vel herbarum« 132. fej.), szenek (»carbones« 170. 174. fej.) és különféle áruk (»kaufmannschatz«, budai jogk. 407. s k. cz. is említették).

A tárnoki jog köréhez tartozó dolgok ezen összeségének

*) Fejér Cod. Dipl. X. köt. 5. r. 302. l.

jogi jelentőségét érteni és méltatni akkor fogjuk, ha egyszersmind a városi életnek már akkor tekintélyes élénkségét, s a társadalmi és gazdasági forgalomnak emelkedettségét vesszük szemügyre; milyenre nemes és még oly főrangú urak közt sehol nem találunk. Ennek fontossága ingatlan dolgoknál szintűgy mutatkozik mint ingóknál. Városi házak ugyanis nemcsak azért építettek, hogy tulajdonosaik használhassák, hanem azért is, hogy bérbe adattassanak (bud. jogk. 387. 388. cz.); a háziuraknak tehát a lakosok kényelméről is kellett gondoskodni; s a tárnoki jog fent idézett 38. 41. 42. és 76. fejezetei e viszonynak rendezését támogatták. S ide tartoznak azon intézkedések is, melyek az eső- és hóviz lefolyására szolgáló csatornákat tárgyazzák, névszerint a tárnoki jog 39. és 40. fejezetei, s a budai jogkönyv 321. 323. és 325. cikkei. A külső telkek gondosabb művelésére nézve a tárnoki jog érdekes határozmányai különösen; p. o. szőlők tárgyában a 35. 37. és 49. fejezetek, valamint a budai jogkönyv 189. 214. 216. 236. 394. és 399. cikkei; sőt az utóbbi egyes fák ágaira*), és a szénatermelésre is kiterjed (401. 402. cz.). A közforgalom élénkségének befolyása egyébiránt az ingó dolgok önálló jogi méltatásában még sokkal fontosabbnak mutatkozik. Például emelem ki a budai jogkönyvnek az árukra vonatkozó cikkeit. (82. s k. és 407. stb.).

Említendő még azon telekbér (census), mely városi házak után a városi községnek vagy egyes jogosult személyeknek volt fizetendő, vagyis az u. n. »Purkrecht«, s melyre a budai jogkönyv (173. 249. cz.), de több budai házakról szóló okmány is vonatkozik**). Kassa városnak 1435-iki nagy privilegiuma erről szintén tesz említést.

S itt a tárnoki jognak *ösi* dolgokat tárgyazó határoz-

*) »Esz mag nymant seyner pawm este vber seynes nachparn czawn, reyen ader stete lassen hangen. Was obstis hyn wider fellet, das ist seynes nachparn, ap er das nemen wil; sust, wil er des nicht nemen, er twinget, yn mit rechte dy este ap czw schlaenn.« (401. cz.) A középkori német jog kútíói az ezen cikknek megfelelő u. n. »Überhangs«, vagy »Überfallsrecht«-ről igen eltérő módon szólnak. A sváb tükör pedig, melyhez a budai jogkönyv leghasonlóbb, annak említését sem teszi.

***) P. o. Fejér Cod. Dipl. IX. köt. 4. r. 384. l.

mánya is annál inkább méltó különös figyelemre; mivel Werbőczy Hármaskönyve, hol az ősi vagyon nálunk először volt tárgya tüzetes és részletes elvi fejtegetésnek, csaknem száz esztendővel később készült, mint a XV. századi tárnoki jog.

Már más alkalommal megjegyeztem, hogy az ősiség intézménye a magyarországi városok jogéletéből nem fejlődött, hanem csak külsőleg volt abba beillesztve*). Az tény, hogy városaink privilegiumaiban, és régibb jogemlékeiben ősi vagyonról nincs szó; sőt ellenkezőleg, a városiaknak összes vagyonukra nézve szabad intézkedési jog biztosítottik**). Anná érdekesebbek tehát a tárnoki jognak az ősi vagyonra vonatkozó szabályai. Ilynemű két szabályra találunk; t. i. »De haereditate avitica. Si quis habens haereditates aviticas, vel paternas, et non coactus necessitate, vel in casu, quod in redemptione sui capitis eas non exposuerit, si usque tempus vitae suae easdem haereditates tenuerit, eadem haereditates post obitum ipsius in uxorem, proles et haeredes, quos propinquiores habuerit, condescendent iure haereditario« (124. fej.); és: »Si quaequam virgo habens haereditates aviticas vel paternas, parentibus defunctis viro copulata fuerit stb.; (si) fassionem super alienatione haereditatum paternarum vel aviticarum in praesentia Judicis et Juratorum adstringeretur stb. ipsa fassio nullius debet esse vigoris, quin imo nec debet acceptari per Judicem et Juratos«; s (az 1484-ki szöveg szerint) »eae haereditates ad alios fratres et consanguineos virginis, eorumque haeredes devolvendae sunt«; vagy (az ujlaki szöveg sze-

*) Visszapillantás az előbbi m. k. Curiának 1724—1769-ki működésére. Budapest, 1875. 57. l.

***) IV, Béla királynak Buda (Pest) számára kiadott 1244-ki privilegiuma szerint: »Quicumque ex ipsis (hospitibus) sine haerede decesserit, possessiones dimittendi habeat facultatem cui volet.« Zsigmondnak Kassa város számára adott 1435-diki privilegiuma szerint pedig: »quod quemcunque eorum e medio ab hac luce absque haeredum solatio decedere contingeret, suas haereditates, resque et bona mobilia et immobilia, cuiuscunque generis existant, quibus maluerit in suis extremis legandi et dimittendi plenam et liberam habeat facultatem.« — Élők közti intézkedésekre nézve ingatlanoknál, a rokonok és szomszédok elsőbbségi jogán kívül (tárnoki jog 32. fej.), egyéb megszorításra nem találunk.

rint) »si ipsa mulier proles habuerit, haereditates ipsae ad easdem proles et ipsarum haeredes sunt devolvendae« (48. fej.). A budai jogkönyvnek 162. cikke ezen intézkedést nem indokolja.

Nem lévén itt feladatom ezen igen érdekes intézkedést bővebb fejtegetés tárgyává tenni; még csak röviden azt emelem ki, hogy az a Hármaskönyv ugyanazon tárgyú címjeivel belső összefüggésben áll, tehát a magyar nemzeti jogrendezésnek világos eredménye.

Végre a becsüre (aestimatio) nézve, melyről a tárnoki jog 10. 11. és 13. fejezetei szólnak, azt jegyzem még meg, hogy ezekben a köz- és örökbecsüre nincs vonatkozás; s hogy itt az illő becsü (aestimatio condigna) szintoly kevéssé nyer körülményesebb kifejtést, mint a Hármaskönyvben (I. 133. és 134. 5. §.).

3. *Ügyek joga.* (Jus actionum, vagyis cselekvények és keresetek joga.)

A XV. században, valamint a jogtudomány szelleme, úgy a jogrendezés általános módszere is, feladatuk súlypontját kevésbé abstract elvek formulázásában és gyakorlati érvényesítésében, mint inkább concret szabványok megállapításában keresvén; a régibb tárnoki jogban is a jogrendezésnek szintilyen irányára találunk.

Jogügyek tekintetében, mindenkinek a vagyonáról való szabad intézkedési jog volt biztosítva (tárnoki jog 123. sk. fej., budai jogk. 370. és selmeczi jog 2. cz.); a minek alapján élők közt és halál esetére mindennemű jogügyeknek engedett hely. Az egyes dolgok iránti intézkedéseknek érvénye azonban azoknak minőségéhez képest gyakran bizonyos formások megtartásától volt föltételezve. Bizonyos ügyeket p. o. fekvőségek örök időre való elidegenítéseit, »in praesentia Judicis et Juratorum« (32. 44. fej.) kellett elintézni; s ezek azután a város nagy jegyzőkönyvébe irattak, (18. 31. 44. fej.) melyről az rendeltetett, hogy »Judex unum speciale regestum sui Judicatus tempore habere debet« (31. fej.); és melyből ünnepélyes formában városi okmány adatott ki (»litterae Civitatis« 22. fej., »litterae haereditariae« 20. fej.). Más ügyeknél, p. o. elzálogosításoknál a »Judex pecuniarum« (18. 20.

fej.) közvetítése elégséges volt; habár ezek is különös hiteles könyvbe jegyeztettek fel (»liber Judicis« 18. fej.). Ezeken kívül volt egy »liber minor Civitatis« (44. fej.) is. Csekélyebb ügyeknél hol esküdt polgároknak (20. 30. fej.), hol két tanúnak jelenléte (51. 74. fej.) kívántatott meg. Végintézkedésekre nézve mindazáltal a formaságok — mint látszik — helybeli szokás szerint voltak szabályozva.

Peres ügyek törvénykezési úton döntettek el; s ennek tekintetéből a régibb tárnokjogban nem kevésbé, mint a selmeczi városjogban és a budai jogkönyvben a bíróságok szervezéséről, a bírák választásáról, s a törvénykezési eljárásról igen részletes határozatok és szabályok foglaltatnak (tárn. jog 1—9. 17. 116—120. fej.; selm. jog. 7. 8. cz., a budai jogk. 9—64. 165. 167—171. 206. 215. 224. 334. cz.) Főfontosságú a tárnoki jog 117. fejezete, mely szerint: »Licet Judex et Jurati eligantur per Communitatem: tamen ipsa libertas eligendi est ipsis gratiose data per Regiam Maiestatem; item Judex et jurati cives habent facere judicium ex gratia collata per privilegiales litteras in persona domini Regis propria.« A perlekedő felekre, kik ügyvédek által is képviseltettek (tárnoki jog 109. fejezete, budai jogkönyv 324. 327. cz.) a tárnoki jog 14. 16. fejezetei, a selmeczi jog 12. czikke és a budai jogkönyv 358—360. cikkei; a bírói végrehajtóra a bjk. 353., az idézésre tj. 12. 13. 15. 121. 122. fej., s ha az ellenfél távol volna bjk. 273. cz., a bizonyítékokra a tj. 51. 57. 60. 62. 79. 113. fej., a bjk. 203. 234. 244. 246. 247. 314—317. 319. 320. 329. 364—367. cz.; a bírói ítéletre bjk. 202. 352. cz., a tárnokmesterhezi fölebbezésre a selmeczi jog 15. és a budai jogkönyv 16. 17. 202. 310. cz. vonatkoznak. Azon kívül választott bíróról (tj. 25. fej., bjk. 362. cz.) és önhatalomról (bjk. 318. cz.) is van szó.

C) Különös rész.

1. Vagyoni jog.

Fekvőségekre vonatkozólag: *a)* Az egyes tulajdonosok birtoka közti határokról a tj. 33. 34. 35. fej., a határfákról a bjk. 401. cz. — *b)* az elévülésről a tj. 31. fej. — *c)* a használati jogról házaknál tj. 38—42. fej., bjk. 322. cz.; szőlőknél

bjk. 214. 216. 236. cz. — *d*) a szabad intézkedési jogról a tj. 124. 126. fej., a selm. j. 2. cz. és a bjk 370. 389. cz. — *e*) a zálogról a tj. 20—22. fej., selm. j. 40. cz., bjk. 304. 372. cz. — *f*) szolgalmakról tj. 39. 40. fejezetei rendelkeznek.

Ingóságok tárgyában *a*) a lelet (bjk 263. 400. cz.) — *b*) vadak fogása (*captio ferarum* 36. fej.) — *c*) gyümölcsök szedése (bjk. 401. cz.) — *d*) eltévedt lovak és másféle állatok (selm. j. 20. cz.) — *s e*) a zálog (tj. 18. 26. 27. 28. fej., selm. j. 22. 36. 40. cz., bjk. 302. 384—386. fej. voltak különös intézkedések tárgya.

2. Kötelmi jog.

A kötelmi jog általános szempontjából a tárnoki jog 146. fejezetében a »*cautio fideiussoria*« alkalmaztatása nevezetes, noha közvetlenül nem vonatkozik kötelmi viszonyra. De sokkal fontosabbak azon szabványok, melyek az akkori városok élénk társadalmi és közgazdasági forgalmáról tanuskodnak.

Ide tartoznak mindenekelőtt a lekötelezett pénzüsszegek fizetéséről szóló határozatok, u. m. a tárnoki jog 19. 30. 43. és 44. fejezetei. A mennyiben pedig ilyenmü tartozások kezesség és zálog által biztosíthatók, a kezességet a budai jogkönyv 382. és 383. cikkei, a zálog általi biztosítást pedig a tárnoki jog, a budai jogkönyv és a selmeczi statutumok számos határozmányai szabályozzák.

Különös figyelmet érdemelnek továbbá azon nagyszámú intézkedések, melyek egyes szerződésekre vonatkoznak. Mert noha nem abstract formulázás, hanem concret felfogás szerint fejtetnek ki; mégis feltűnő első pillantásra azon különbség, mely e tárgyban Werbőczy Hármaskönyve és régibb városi jogaink közt észlelhető; s mig t. i. a Hármaskönyv szorosabban vett szerződési szabványokban felette szegény, — a városi jogokban ilyenek tekintetében gazdag joganyagot birunk. Névszerint:

A letéteményt tárgyazzák a tárnoki jog 23. 24. és 111. fejezetei;

A zálogot a tárnoki jog 18. 20. 21. 26. 27. és 28. feje-

zetei, a selmeczi jog 22. 36. és 40. cikkei, s a budai jogkönyv 302. 304. 372. 384. 385. és 386. cikkei;

A kölcsönt a tárnoki jognak számos pénzbeli adósságokra vonatkozó helyei, a selmeczi jognak 9. és 10. és a budai jogkönyvnek 212. 299—303. cikkei. A kamatokat csak igen röviden a tárnoki jog 27. fejezete.

A haszonkölcsönt a tárnoki jog 29. fejezete, s a budai jogkönyv 343. cikke.

Az ajándékot a budai jogkönyv 380. cikke.

Az adásvevést a tárnoki jog 32. 43. 44. 45. 51. 93. 123. 170. fejezetei; a selmeczi jog 4. és 12. s a budai jogkönyv 200. 201. 338. és 375—379. cikkei. Különösen borra nézve a bjk. 208—212., sörre nézve pedig a bjk. 213. cikkei.

A bérletet a budai jogkönyv 387—389. cikkei.

A munkaerőt lekötelő szerződések igen concret alakban szabályoztatnak. Napszamosok munkájára a budai jogkönyv 368. cikke vonatkozik. A mesteremberek iparfoglalkozásait a czéhek, a kereskedő egyének munkáját a kereskedés szabályozása tárgyazza. Ezekről egyébiránt tüzetesen alább lesz szó.

Károsításokról és kártérítésről a tárnoki jog nem intézkedik, de igenis a budai jogkönyv, és pedig a 326. cz. az építkezés, és a 335. cz. a bitang állatok által okozott károkról. Az utóbbi cikk hasonló Werbőczy Hármaskönyve III. 33. címéhez. A tárnoki jog 77. 95. és 96. fejezeteiben említett károsítások csak olyan egyes esetekre vonatkoznak, melyek lrendőri és illetőleg bünvádi következtéseket vonnak maguk után. Úgy szintén a 119. fejezet is nem magánjogi károsítást, hanem a törvénykezési rendnek a bírák részéről történt áthágását tárgyazza.

A *magánjogi bántalmak* szempontjából a tárnoki jog 116. fejezetének vonatkozása a »homagium«-ra érdekes; valamint a 74. és 78. fejezetek, melyek nagyobb hatalmaskodási esetekről intézkednek. Számosak azonkívül a becsületsértésekről szóló határozmányok is (53. 112. 115. 118. stb. fej.); s ilyeneket a selmeczi jog (18. cz.) és a budai jogkönyv (254. 333. cz.) is tartalmaznak. — A tárnoki jogban a nyelv- és fejváltásgról is van szó (»debet lingua privati vel eanden

marcis decem redimere« ; — »capite privetur vel caput marcis 32 redimat« 118. fej.)

3. *Családi jog.* Jogfejlődésünkkel teljes összhangzásban van, hogy a házasságról, mint ilyenről, valamint városjogainkban, úgy a tárnoki jogban sincs szó. A budai jogkönyv 395. cikke, mely ifjak és hajadonok házasságára a szülők, és illetőleg a legközelebbi rokonok beleegyezését kívánja, ezen beleegyezésnek hiányát nem tekinti házassági, hanem csak örökösödési akadálnak; s ugyanaz álláspontja a tárnoki jog 134. fejezetének is. Midőn pedig a czéhekbe felvett mesterekről a tárnoki jog 146. fejezete azt rendeli: »Postquam acceptatur aliquis, det cautionem fideiussoriam cum honestis personis, quod infra spatium unius anni uxorem ducendo, legitime se faciat patremfamilias« ; ez a házasságra nézve csak mellék kérdés; a házasság kül viszonyaira is több intézkedés vonatkozik, p. o. a tárnoki jog 19. 90. 125. 135. 146. stb. fejezetei és a budai jogkönyv 280. cz. A budai jogkönyvben a házastársak elválásáról van ugyan szó (294. cz.); de ezen czimből csak a felírás van ott, szövege hiányzik.

A házastársak közti viszony keretében, különösen a házasságtörést illetőleg, mind a tárnoki jog (68. 90. 135. fej.), mind a budai jogkönyv (279. 290. 390. 392. cz.) szigorú intézkedéseket tartalmaznak. A legtöbb határozat azonban csak a házastársak közti vagyoni kérdéseket tárgyalja; névszerint a nőnek móríngjára vonatkozó jogát (tj. 125. fej., bjk. 282. 393. cz.); a nő hozományát és egyéb önálló vagyonát (tj. 48. 126. fej., bjk. 397. cz.); s a házastársak kölcsönös örökölését (tj. 128. fej. selm. j. 1. cz.)

A szülők és törvényes gyermekeik közti viszonyra a tárnoki jog 137., és a budai jogkönyv 283. cikke vonatkoznak; a nélkül azonban, hogy ezen viszonyt részletesen kifejtjenék. Bizonyos casuisticára mindazáltal mégis találunk; s így névszerint a budai jogkönyv 281. cz. a gyermekek kereszteléséről, ugyanannak 396. cz. a gyermekek kiházásításáról, a selmeczi jog 26. és 27. cz. a szülők gyermekeik fölötti hatalmának biztosításáról stb. intézkednek. Érdekes azonkívül a tárnoki jog 140. és 142. fej. »de filioi hones te vivente,« és »de

inhonesto filio»: 141. fej. a fiúk mostoha anyjukhozi állásáról stb.

A törvénytelen gyermekekre nézve a budai jog 163-ki cikkében a törvényes születésnek időszerinti föltételeit határozza meg; melyek hiányozván, a gyermek fattyugyermek (»Pankart« bjk. 293. cz.); ki — mint már fentebb megjegyeztem — igen fontos jogi hátrányokat tapasztalt, olyannyira, hogy még a végintézkedési öröklésből is kizárattott (tj. 137. fejezet.)

Végre az árvákat a tárnoki jog (p. o. 46. 47. 129. fej.) különös pártfogásban részesíti; a gyámságot pedig a budai jogkönyv első sorban családi, s ezután községi ügynek tekintí. (295. 371. cz.)

4. Örököségi jog.

Városbeliek körülményesebb örököségi jogát először a XV. századi tárnoki jog állapította meg; mert régibb jogemlékeinkben néhány töredékes szabályon kívül ezen tárgyú intézkedésre nem találunk.

A tárnoki jog szerint itt ősi és szerzeményi vagyon közt kellett különbséget tenni.

Az ősi vagyonról halála esetére senki nem intézkedhetett, s ilyenre nézve mindenkinek örökösei özvegye, gyermekei és közelebbi rokonai (124. fej.) voltak; de a szerzeményi, azaz »haereditates ac res mobiles cuiuscunque generis existant, quae vel quas cum propriis laboribus, fatigiis et expensis, acquisivit« korrlátlan szabad intézkedésének voltak tárgya (123. fej.) Ezen határozmány a férjre a 127. fejezetben, a nőre a 125. 126. fejezetekben, s a testvérekre nézve a 130. fejezetben állapittatik meg szorosabban; a házastársaknak kölcsönös örököséséről pedig (132. fej.), s az örökségnek a túlélő házastárs általi megszerzéséről, valamint a gyermekeknek osztályáról (128. 130. fej.) foglalnak magukban különös határozatokat. Van azután még intézkedés a végrendelet érvényének fentartásáról (133. 134. fej.) az erkölcstelen gyermekek (140. fej.), a házasságtörő özvegy (135. fej.), az eretnekek (136. fej.) és a törvénytelen gyermekek (137. fej.) öröklési képtelenségéről; a végrendelkező örökhagyó adósságairól (138. fej.), s

az idegenek végrendeleteiről (139. fej.). De valamint Werbőczy Hármaskönyve, úgy a régi tárnoki jog sem tartalmaz szabályt a végrendeletek külső kellékeiről; s ezeknek megállapítását a helybeli szokásra bízta.

A végrendelet nélküli örökségre nézve a tárnoki jog a házastárs és a gyermekek egyenlő jogát állapítja meg (132. fej.); de caducitási esetről nem intézkedik. Ilyen esetben Buda város 1276-ki privilegiuma szerint »*possessiones et bona talium in tres partes dividantur, et una distribuatur per elemosynas pro remedio animae decedentis, duae vero partes ad munimenta et aedificia castri Budensis reserventur*« *); s ugyanazon szabályt tartalmazza a budai jogkönyv 205. cikke.

D. Az u. n. specialis jogok köréhez tartozó határozatok.

Nem lévén feladatomban a XV. századi tárnoki jognak tartalmát kimerítőleg fejtegetni; csak röviden emelem ki, hogy abban oly határozatok is foglaltatnak, melyek a jogtudomány mai felfogása szerint az u. n. specialis jogok, illetőleg különös törvényeknek tárgyát képezik.

Az, hogy a selmeczi jogban a bányászatnak szabályozása már egy magában álló és igen fontos osztálya a jogrendezésnek, itt kevésbbé veendő szemügyre; noha a selmeczi bányajognak nagy jogtörténeti jelentősége eléggé ismeretes.

Itteni célunkhoz képest vizsgálódásunknak súlypontja a tárnoki jogban fekszik; melynek tartalma a specialis jogfejlés szempontjából főleg hármas irányban nevezetes, a *büntető*, a *kereskedelmi* és az *iprajog* irányában.

1. A *büntető jog* szempontjából kiválólag hármas tekintet érdekes, a *jogtörténet*, a *tulajdonképi büntető jog* és a *büntető eljárás* tekintete.

Jogtörténetileg azon különbség tanulságos, mely a selmeczi jog, a budai jogkönyv és a régibb tárnoki jog büntető jogi határozatai közt észlelhető. A selmeczi jognak határozatai (5. 6. 16—18. 21. 23—30. 35. 38. 39. cz.) még azon primitív felfogást, s a büntetésnek azon fejletlen módját követi irányadásúl, mely a középkorra nézve általán véve jellemző

*) Fejér Codex Diplom. VI. köt. 2. r. 401. l.

volt. Sokkal magasabb álláspontot foglal el a budai jogkönyv (190. 204. 220. 229. 232. 233. 235. 237. 254—272. 274—278. 284—7. 290—292. 331. 332. 336. 337. 340—342. 345—347. 356. 390—392. 438. 439. cz.); a nélkül azonban, hogy ebben is valami rendszeres conceptiót lehetne észlelni. De mindkettővel szemben a tárnoki jog büntető részének már több oknál fogva tulajdoníthatunk oly nagy jelentőséget, melynél fogva kora szellemének teljesen megfelelt; sőt — a mennyiben a mai jogtudomány az olasz városok statutumainak XV. századi reformjait a büntető jog újabb emelkedése első kezdeményeinek szokta tekinteni — méltán állíthatjuk, hogy a tárnoki jog is hasonló színvonalon állt.

Igaz ugyan, hogy a mai büntető jogbölcészlet a tárnoki jog határozásainak semmiképp nem állapodhatnék meg. De azon elvet, melyet a budai jogkönyv határozottan kimond: »Gerechikait vnnd straffung sol mit der mittleydung czu allen czeiten verainet seyn pey allenn richternn, Senftmutikait vnnd strengikait sullen von eynnander nymmer gesundert werden in dem gerichte.« (220. cz.), a tárnoki jog is követi vezérelvül; s ha a büntetteken végig tekintünk, melyekre itt büntetés van szabva, annak anyagi tökélyét azon kor művelődéséhez képest lehetetlen félreismernünk. Intézkedései ugyanis az élet (61—65. 78. 79. 89. 113. fej.), testi épség (52. 54—60. 91. 94. 95. 96. fej.), becsület (53. 54. 112. 115. 118. fej.), szemérem (66—73. 88. 90. fej.), vagyonbiztonság (75. 80—85. 92. 98. 100—108. fej.) és vallás (86. 87. 136. fej.) elleni merényletekre szabván büntetést, Magyarország városainak XV. századbeli büntetőjogáról egyáltalán véve nem kedvezőtlen képet nyújtanak.

A *bűnvádi eljárás* egészben véve vádló volt. Érdekes azonban, hogy bizonyos föltételezések mellett a bíró hivatalból is volt köteles eljárni (65. fej.)

2. A *kereskedelmi jog* tárgyában Buda város 1421. november 23-án addigi kereskedelmi szabványainak alapján egy új revideált kereskedelmi jogot állapított meg, *) melyet a XV. századi tárnoki jog kiegészítő részének lehet tekinteni. Összesen 37 cikkből áll, s általános culturatörténeti szempontból nem kevésbé érdekes, mint jogtörténetiből.

*) A budai jogkönyv 404—441. cikkei.

3. S ugyanazt kell tartanunk az *iparjog* szempontjából a tárnoki jog azon határozatairól is, melyek a czéhek szervezését, s az azok szerint rendezett iparosok munkásságát szabályozták (144—175. fejj.) Ezeknek feleltek meg a budai jogkönyvnek ugyanazon kérdésekre vonatkozó czikkei (65—158. 174. 298, 348—351. cz.) is.

Hátra van még, hogy a XVI. századi tárnoki jog harmadik alkatelemét, t. i. a »Vetusta Jura Civitatum« későbbi pótlékait is felemlitsem.

Alább látni fogjuk, hogy a tárnoki jog nem közvetlenül, hanem csak bizonyos külső befolyások közvetítése mellett, s nem épen minden nehézség és akadály nélkül, lépett életbe. Ez egyszersmind azt eredményezte, hogy általános érvényrejutása több pótlintézkedést tett szükségessé, melyek részint a tárnoki jogban foglalt határozatokat tették ki bővebben, részint értelmeket szabályozták szorosabban és segítették elő gyakorlati alkalmaztatásukat. Az ezen úton keletkezett intézkedések közül leginkább kettő nevezetes:

1. Series articulorum septem liberarum Civitatum, conclusionum jurium ipsarum a diuturnis temporibus observari solitorum, et pridem Magnifici domini Johannis Thuz de Lak Magistri Tavernicorum tempore per eundem Magistrum Tavernicorum, et ipsarum Civitatum liberarum Judices et electos Assessores suos unanimi voluntate per amplius semper futuris temporibus observare debere statutorum. (Kiadta Kovachich M. Gy. a Codex Authenticus Juris Tavernicalisban 256—271. ll. — Laki Thuz János főtárnokmesteri hivataloskodása 1480. szünt meg.)

Ezen okmánynak eredeti példányát szintén nem birjuk, s szövegét is csak másolatok után ismerjük. Kovachich azt négy kéziratnak alapján adta ki, t. i.: a) egy régi kézirat alapján, mely egykor Kollár Ádám Ferencz, később Keresztúry István udvari ágens birtokában volt; b) azon kéziratok alapján, melyeket a Corpus Juris Hungarici kiadói használ-

tak; c) Nyirkállói Tamás »Stylus Cancellariae«-jéből *); d) egy kézirat után, mely akkor Jankovics Miklós gyűjteményében volt.

Összesen 32 czikk van egybeállítva, melyek azonban tartalmukra nézve két csoportra oszlanak, úgy hogy ezeknek elseje a 18-ik czikkkel végződik, és másodika a 19-ik czikkkel kezdődik. Nyirkállói Tamás formuláiban csak a második csoport találtatik. A Corpus Juris »Articuli Juris Tavernicalis«-ai közt a 4. 5. és 6. cikkeken kívül mind a két csoport cikkei csaknem szóról szóra találatnak; azonban úgy, hogy első helyen a 19—32-ik cikkek mint 1—14-ik, s ezek után az 1—18. cikkek mint 15—28-ik találatnak.

Bővebb felvilágosítást, mint Kovachich kiadása, ezen egész gyűjteményről egy XVI. századi német kézirat nyújt Pozsony város levéltárában, mely szerint az első csoport oly cikkeket foglal magában, melyek már Zsigmond király korában birtak érvénnyel **); s a Laki Thuzféle szabályozás csak a második csoport cikkeit tartalmazza, miként ezek az első 18 czikk nélkül a Nyirkálló Tamásféle formulák közt találatnak. ***)

Különben kitetszik ezekből egyszersmind, hogy a tulajdonképi Laki Thuz-féle cikkek csak a Kovachich-féle közzétételnek 19-ik cikkével kezdődnek, s hogy az első 18 czikk

*) Kovachich Márton György, *Formulae Solennes Styli*, Pest 1799. 203. l.

**) »Es wirtt gefragt, in welchenn massen, rechten vnd gewonhayten in zeit des aller durchleuchtigisten kunigs Sigmunden von gotes gnaden zu Hungern etc. Mayster der Tavernicorum sich gehalten hab in gericht, vnd der brieffe ausgeung zu schikenn; es geantwurt in der masz durch die syben freyen stett: Item zum ersten« stb.; — a mire az első 18 czikk németül szerkesztve következik.

***) A pozsonyi német kéziratban ezen cím alatt: »Die ordnung der artikel der syben freyen stette, beschliessungen jrer rechten, von den gotliebhabenden zeiten gewonten behalten zw werden, vnd nachst des Grosmachtigen Johannis Thawz von Laak Maysters der Tawernicorum zeite durch denselben mayster Tawernicorum, vnd derselben freyen stett richter vnd jr erwelt beysytzer mit eynmutigem willen fuerbas albeg jn kunfftig zeit sullen behalten zu werden gesetzten; das wirtt gehabt jn der massen« stb.

egy XVI. századi compilatiónál egyéb nem levén, itt tekintetbe nem vehető.

2. II. Ulászló királynak egy 1499-ki rendelete a tárnoki szék illetékességéről, mely 6 czikkből áll, s később még egy czikkkel megtoldatott; az ujonan szerkesztett 41 tárnoki czikkkel együtt Rudolf királytól 1602. augusztus hó 13-án erősítettven meg, ekként foglaltatik a Corpus Jurisban. *)

II.

Az épen megismertetett XV. századi tárnoki jog alakulásának kiindulási pontját azon zavarok képezik, melyek akkor városjogaink nem eléggé rendezett filiatiónak folytán beálltak, s melyek — miután 1405. városi életünk főérdekei tárgyában általános, és az egész országra kiható intézkedések állapítottak meg — mintegy a dolog természeténél fogva az érdekekben azon kívánatot ébresztették, hogy a városok gyakorlati joga is egy egységes és általános országos joggá alakíttassék.

Ezen egység abban már némileg megvolt, hogy joguknak gyakorlati szolgáltatását a királyi főtárnokmesterek rendszerint mint a városok főbirái vezették **); habár ezen hivatással nem a törvény, hanem csak a király rendelete ruházta fel őket, s ezért a főtárnokmesterek is inkább a királyok kincstári ügyei kezelőinek érezték abban magukat, mintsem valószínűs biráknak; úgy hogy voltak esetek, melyekben a királyok mást is bízta meg a városok főbirói tisztével. S ez oly időben is történt, mikor a városok felvirágzása nevezete

---

*) A pozsonyi német kéziratban ezen cím alatt : »Die hernach geschriben artikeln werden begriffen in etlichen freihetlichen briefen des allerdurchleuchtigsten fuersten vnd hern, hern Wladislai von Gotes gnad zu Hungern, Behem etc. Kunigs in dem jare von Cristi geburt 1499. vber die freyungen vnd gewonhaiten des stuls maysters Tawernicorum vnd der syben freyen steten in gericht vnd auch appellationen gehalten zu werden, von Seiner Mayestett gnediglich verlihen« stb.

***) Lásd 1872. december 9-ki akadémiai értekezésemet (II. köt. 5. sz.) az 1421—1429-ki lőcsei pörről 11. sk. ll.

enelkedést tanusított, p. o. 1370—1380., a midőn Szepesi Jakab országbiró egyszersmind a városok főbirája is volt (»Comes Jacobus de Scepusio, Judex Curiae et universarum Civitatum domini Ludovici Dei gratia Regis Hungariae«).

Zsigmond uralkodásának egyik nem csekély érdeme volt, hogy már a városok és szabad községek 1405-ki országos gyűlésén adatott ki a városok törvénykezési ügyeire és felebezéseire nézve törvényes rendeletet; t. i. »Omnibus et singulis civibus, hospitibus et populis quarumcunque Civitatum et liberarum villarum alicui ex principalioribus Civitatibus annexarum, a quacunque sententia per eorum Judices et cives lata ad Magistrum Tevernorum nostrorum, vel ad Judicium illius Civitatis, cuius libertate talis Civitas vel libera villa fungitur, liceat appellare« stb. (4. cz.); s: »Omnes et singuli cives Civitatum, si de iudicatu et sententia Judicum et Juratorum suorum noluerint contentari, ad illam Civitatem, cuius libertate funguntur, aut ad Magistrum Tavernorum nostrorum, valeant appellare« stb. (12. cz.); mit ugyanazon 1405. évi országgyűlésnek 11. czikke bővebben fejtett ki. Ehhez képest városi jogügyekben a városi birák és esküttek ítéltei a felek szabad választása szerint vagy a főtárnokmesterhez, vagy azon város törvényszékéhez voltak felebbezhetők, melyel az illető város jogi közösségben állt.

S ezen előzményeknek volt tehát egyik következése, hogy a fentebb megismertetett tárnoki jog — mint láttuk 1415. és 1418. közt — készült. Szerzőjéről határozott tudomásunk ugyan nincs; — miután azonban főbb pontjaiban Buda város jogára történik hivatkozás (p. o. határozottan a 41. fejezetben), méltán azt lehet gyanítani, hogy valamely a városjogokban jártas budai bíró vagy esküdt polgár volt szerzője *)

*) A szerző saját magáról első személyben szól (»ut in priore articulo dixi« 57-dik fejj.). Az kétségtelen, hogy a munka városi ember által készítettett. S erre vonatkozik az alsó-ausztriai provinciai levéltárban őrzött példánynak bevezetése is. »A liberis Civitatibus illud profectum esse, certo constat; cum huius Juris administratio sit iisdem commissa. Harum cives propter communem tranquillitatem fecerunt legem, ut si quis sui Judicis sententia non esset contentus, haberet facultatem pro-

Különben nevezetes, hogy a városiak kezdetben a főtárnokmesterhez való felebbezés iránt bizonyos idegenkedést tanúsítottak; miként ezt az 1421—1429-ki löcsei per is bizonyítja (1872. decz. 9-diki akad. értekezésemben). Kétségtelen, hogy ilyen idegenkedésre okuk is volt; — a mint erre nézve különösen Bebek János főtárnokmesternek (1410—1419.) hivataloskodása nyújt érdekes adatokat.

Midőn az 1405-ki törvény hozatott, Kusali György volt a főtárnokmester; s ennek, valamint ezen tisztségben 1409-ki utódja Szécsi Miklósnak hivataloskodása alatt a dolgok — mint látszik — a maguk rendes kerékvágásában mentek. De midőn 1410. Bebek János lett főtárnokmester, főkép miután Zsigmond király 1414. a konstantzi egyházi zsinatra távozott, a városiak részéről a főtárnokmester hivataloskodása, önkényszerű bíraskodása és durva bánásmódja ellen a királyhoz a legkeservesebb panaszok érkeztek be; olyannyira, hogy Zsigmond elvégre 1417. ápril 24-kén Bebek Jánost ilyektől szigorúan eltiltotta *), Garai Miklós nádornak pedig, ki a király-

---

vocandi ad aliarum Civitatum Judices, quae legem receperant. Quia vero nulla lex firmam et solidam auctoritatem habere potest, nisi a Summa Potestate confirmata; petitum est a Regia Maiestate, et impetratum, ut non solum comprobaret leges Juris Thavernicalis, a sapientissimis viris certarum Civitatum collectas; verum etiam ut praesset aliquis ex Regni Proceribus auctoritate Regia dotatus, ut esset testis earum sententiarum, quae a Judicibus feruntur; idemque ad manum haberet Juratum Regni Notarium, qui litteris mandaret acta Judicii Tavernicalis. Ita ex Civitatum paucarum Judicio factum est quasi publicum Judicium, ad quod postea ceterae quoque Civitates Regiae propter integritatem provocare non dubitaverunt; quo si quis non esset contentus, eum apparet manifestum esse justitiae inimicum« stb.

*) 1417. Datum Constancie in festo B. Georgii martiris, »Sigismundus stb. f. n. d. Magnifico Johanni Bebek de Pelseuch Thavarnicorum nostrorum Regalium Magistro s. et gr. Quedam a dudum ex relatu audita, et nunc in effectum veritati consona comperta, animo plurimum gravato, et non sine grandi admiracione stb. vobis insinuare cogimur, videlicet quod vos alieno quasi motu ducti, vel fortasse Nostre Maiestatis absentiam corporalem considerantes, nulla legitima ex causa, sed solo animi rancore preconcepto, fideles nostros dilectos ciues, hospites et populos Ciuitatis nostre Cassouiensis, presertim vero Judices et Juratos eiusdem nostre Civitatis, dum aliquos ex ipsis vel pro Judicio faciendo,

nak távolléte alatt helytartója volt, egyik már régibb szóbeli utasítására vonatkozólag május 1-je alatt azt hagyta meg, hogy a tárnokmestert a városok jogainak sértésétől tartóztassa vissza, s szükség esetén ezeket önkénye ellen vegye

---

aut iusticia postulanda, siue aliis negociis et causis eiusdem nostre Ciuitatis dirigendis et promouendis, coram vobis constitui contigisset, verbis furiosis, illicitis, turpibus, diffamatoriis et subsanatiuis plurimum dehonestando pertractassetis, ipsisque per exquisitas calumpnias et cautelosas allegaciones a tramite juris et laudabilis antique consuetudinis exorbitantes, diuersas iniurias, dampna, et incommoda inrecuperabilia intulissetis, sepius eciam eosdem, seu alterum ipsorum, ad instanciam seu in fauorem vestrorum jobagionum, seu aliquorum aliorum, in vestris tenuitis, possessionibus et districtibus, nulla prius in ipsorum medio, ut moris est, iusticia postulata, arrestando, eosdem pro vestro beneplacito, vestri seu vices vestras gerentis in presenciam citassetis, et in causis ciuilibus, non una cum Iudicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum nostrarum liberarum ad id deputatarum, prout officium seu honor Magistratus Thawarnicalis, et nostrarum Ciuitatum antiqua laudabilis consuetudo requirit; sed cum hys quibus voluissetis, pro Iudicio sedendo iudicassetis, et iudicando pro vestra voluntate aggrauatos declarantes, missis vestris familiaribus in Ciuitatem nostram predictam, quosdam ex ipsis de ipsorum domibus et habitacionibus excludi, et domus eorundem claudi, et vestro sigillo firmari et sigillari voluissetis et commisissetis, eisdemque per oculorum ipsorum euulsionem, personarum detenciones, rerum et bonorum ablaciones, immensas iniurias imponendo, eosdem diuersimode multiphariis obprobriis, molestacionibus, perturbacionibus, dampnorum illacionibus et ceteris oppressionibus, que omnia singillatim calami officio exprimi non possunt, tyrannice affligentes incessanter« stb. Erre a királynak intése: »Fidelis dileccio vestra perpendat sane iudicium rationis, an vestre voluntatis animum et huiusmodi rancorem aduersus dictos cives nostros qualitercumque conceptum per Nostre Maiestatis et Sacre nostre Corone dampna, ac dictorum nostrorum civium oppressionem et persecucionem vobis in effectum deducere liceat? stb. Quoniam si singularem de vobis non gestassemus fiduciam, predictum Magistratus Thawarnicalis honorem nequaquam in oppressionem, destructionem et persecucionem Civitatum nostrarum liberarum vobis contulissemus.« A nádor ismeri már királyi akaratát; ezennel pedig parancsolja, hogy a polgárokat »dum in Iudiciis seu alias coram vobis constituti fuerint, decenter tractare, causasque eorum non iuxta vestrum libitum, et cum his quibus vultis, sed temporibus et locis debitis, una cum Iudicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum nostrarum liberarum, que ad id deputate sunt et interesse consueuerunt, prout justum fuerit, iudicare, ipsosque omnibus et singulis eorum immunitatibus, priuilegiis, exempcionibus et preroga-

védelmébe *). Ugyanakkor azonban a városiak Konstanczaba a királyhoz küldvén megbizottakat, kik fentebbi panaszait megújították, a király május 8-ka alatt Bebek Jánoshoz még szigorúbb rendeletet intézett **). A király ezen rendeleteinek

tuus pacifice frui et gaudere permittere, et a quorumlibet aliorum molestacionibus forcius tueri et defendere debeatis; scituri de cetero, quod si vos aliquo tempore in premissis secus facere, et huiusmodi nostra Regia mandata temerarie transgredi attemptaueritis, mox predicto honore a vobis ablato, pretactis nostris fidelibus super omnibus predictis iniuriis stb. ex parte vestri satisfacere stb. curabimus« stb. Eredetije Kassa város levéltárában.

*) 1417. »Datum Constancie die festi Beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum. Sigismundus stb. f. n. s. d. Magnifico Nicolao de Gara Regni nostri Hungarie Palatino« stb. Quia nos vestram fidelitatem in Mersburg tempore vestri recessus a Nostra Celsitudine circa gubernacionem nostrarum Ciuitatum liberarum plenius nostram intencionem et voluntatem auduisse recolimus; vestre fidelitati Regio sub edicto firmissime precipimus et mandamus; quatenus, quociescunque per antedictos nostros ciues, seu in personis eorum fueritis requisiti, antefatum Johannem Thawarnicorum nostrorum Magistrum verbali alloquio verbo nostro Regio informetis et seriusius ammonendo inducat; ut si proprie salutis augmentum optat obtinere et feliciter adipisci, pretactos nostros ciues et eorum quemlibet in nullo penitus aggrauare, molestare, dampnificare, vituperare, seu in Sede Judiciaria dehonestare, aut alio quouis modo perturbare audeat vel presumat; sed ipsos omnibus et singulis ipsorum immunitatibus, exemptionibus, priuilegiis et prerogatiuis pacifice et quiete gaudere permittendo, dum in Iudicio coram ipso constituti fuerint, honorifice et decenter, non vt bestias seu bruta animalia, pertractare debeat, causasque eorum in sui vel suas vices gerentis presenciam deductas, non per se, vel iuxta leges et modum Regni nostri nobilium, sed cum Iudicibus et Juratis Ciuibus Ciuitatum nostrarum liberarum, pro examine et decisione huiusmodi causarum deputatarum, et qui interesse consueuerunt, debito loco et tempore audire, iudicare et discutere debeat et teneatur. Qui si amplius in suo proposito perseueraret, et a premissis se emendare non curauerit; eotum volumus, vt vos in persona et auctoritate Nostre Maiestatis pretactos nostros ciues contra memoratum Thawarnicorum nostrorum Magistrum, et quoslibet alios, in eorum graciis, libertatibus, priuilegiis et prerogatiuis, et a quorumlibet molestacionibus forcius tueamini et defendatis, taliterque de huiusmodi ipsorum nostrorum subditorum illesa conseruacione et vestra fructuosa defensione per Nostram Celsitudinem mereamini vberius commendari« stb. Eredetije u. o.

***) 1417. »Datum Constancie octaua die festi Beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum. Sigismundus stb. f. n. d. Magnifico Johanni

mindazonáltal — mint látszik — csak csekély eredménye volt. Mert már pár hónappal később, a városiak megújított panaszaira, hogy t. i. a tárnokmester őket most már arczon is csapja és megbotoztatja; szeptember 14-dikén egy harmadik rendeletet intézett hozzá, melylyel őt a hivatalával való visszaélésektől még határozottabban eltiltja *); s egyszersmind

---

Bebek de Pelsewcz Thauarnicorum nostrorum Regalium Magistro« stb. A rendelet csaknem szószertint megegyez a fentebbiel. Különben a kaszai polgárokról az mondatik, hogy panaszaikkal »sepius ad nos veniendo, grauissimas expensas faciendo et tollerando, nimium depauperati stb.; — a tárnokmester pedig oda utasittatik: »Vt super premissis nostra scripta ac intimata vobis sufficiant, vestre fidelitati ex intencione nostra seriosa firmissime precipimus et mandamus, quatenus sano gaudentes consilio predicti Nicolai de Gara Palatini informacionibus et indicacionibus verbo nostro Regio erga vos fiendo, a forciori quoque pretactis aliis, ac presentibus nostris litterarum scriptis acquiescendo, omnem vestri animi rancorem stb. eviscerantes stb. Eredetije u. o.

*) 1417. »Datum Constancie in festo Inuencionis Sancte Crucis. Sigismundus stb. Magnifico Johanni de Pelsewcz Magistro Thawarnicorum nostrorum Regalium stb. Multiplex ac multiplicata querela, clamorque anxius et flebilis fidelium nostrorum plurimarum Ciuitatum, oppidorum ac villarum. Regalium ciuium et incolarum Nostre Maiestatis aures clamando obturarunt, quod vos nostram de dicto Regno nostro Hungarie considerantes absenciam corporalem, quamplures ex ipsis, et precipue dum eos aliquociens coram vobis in Iudicio comparere, aut ex certis causis eorum, aut dictarum nostrarum Ciuitatum necessitates concernentibus vobiscum constitui contigisset; pluribus verbis illicitis, turpibus, inhonestis, vituperiosis pertractando et dehonestando, quosdam ex eis collaphisantes verberassetis, et quibusdam ex ipsis iniurias et damna per exquisitas calumpnias, per vos, et quendam Sigismundum vestrum Vicemagistrum Thauarnicorum intulissetis stb. Cum autem nos prescriptarum nostrarum Ciuitatum ciues et incolas non bruta animalia neque bestias, non paganos neque Judeos, sed Christianos esse, vobisque honorem officii nostri Magistratus Thauarnicorum non propterea et in hunc finem, vt pretactos nostros ciues taliter dehonestare, vituperare, verberare, aut ipsis iniuriari; sed eosdem pocius cum honore tractare, et ab aliis quibuslibet ipsis iniuriari vel eos dampnificare volentibus, precipue Nostre Maiestatis in absencia protegere et tueri, et in ipsorum iuribus et antiquis libertatibus, per ditos nostros predecessores Reges et Nostram Maiestatem ipsis datis et concessis tenere et conseruare; nec non eosdem, non iuxta vestram voluntatem et libitum, nec eciam iuxta dicti Regni nostri Hungarie nobilium jura; sed secundum earundem

Garai Miklós nádort is oda utasította, hogy királyi rendele-
tének kellő foganasításáról gondoskodják *).

Könnyen megfogható, hogy ily előzmények után a váro-
siak a tárnokmestertől még akkor is idegenkedtek, mikor Be-
bek János ezen hivatalt már nem viselte; s hogy még az igen
népszerű Berzeviczy Péter — ki mindjárt Zsigmondnak visz-
szajövetele után lett főtárnokmesterré, s ezen hivatalt már
1419-ben viselte — sem volt képes a lőcseieket visszatartóz-
tatni attól, hogy (noha 1426. az ő városukban tartotta a tár-
nokszéket) a főnemlített perben fölebbezésüket ne társvárosaik
forumához intézzék, mely forumhoz azután 1429. jan. 9-kén
Buda, Székesfehérvár, Pest, Kassa, Sopron és Pozsony váro-
sok küldöttjei voltak meghíva, s melyen a peres ügy elvégre
1429. január 24-dikén Budán, Budaváros birájának elnöklete
alatt, Kassa, Székesfehérvár és Nagy-Szombat városok kül-
döttjei mint bírótársak által döntetett el ítéletileg.

Ezekhez képest látjuk, hogy a városiak, kik szabadsá-
guk, és jogi állásuk fentartásának egyik főbiztosítékát abban
találták, hogy peres ügyeik fölebbezés útján is kizárólag csak
városiak által ítéltessenek el; a főtárnokmesterek biráskodását
már azért sem akarták elfogadni, mivel a tárnoki székhöz
birákül nemes urakat is szoktak volt meghívni; — a mint
Berzeviczy Péter főtárnokmester is úgy tett, midőn 1426-ban
Lőcsén tárnokszéket tartott, erre közbirákül nemes urakat,
— u. m. Zygrai Tóth Mihály sárosmegyei alispánt, Görgey
Pétert és Bethlenfalvi Thurzó Márton ujbári várnagyot, —
hivott meg **).

Jelen előadásom céljának teljesen megfelelek, ha rövi-
den az eredményt említem fel, melyhez a városiak panaszai a
tárnoki jog ügyében vezettek, mely t. i. azon határozottan ki-
mondott megállapodásban állott, hogy a tárnokmester, hivata-

Ciuitatum laudabiles consuetudines ab antiquo observatas iudicare debere-
tis, sciamus et recordemur contulisse« stb. Következik a szigorú eltiltás.
Eredetije u. o.

*) Zsigmond király ezen utasításának eredeti példánya szintén
Kassa város levéltárában őriztetik.

**) Wenzel Gusztáv: Nevezetes per lőcsei polgárok közt 1421—
1429. Pest, 1873. 7. l.

lánál fogva, a városi szabadság fentartására és védelmére köteleztetik, s hogy a tárnoki széken bírák csupán városi küldöttek lehetnek *).

A dolog természetében feküdt, hogy a tárnoki jog tekintélyének ezen emelkedése főképp kettős irányban mutatkozott fontosnak; a mennyiben t. i. 1) az előbbi városjogok családjait előbbi jelentőségekől nagyobbára kivetkőztette; s 2) számos, földesuri területen fekvő szabad községekre terjeszkedett ki, noha ezek szabad királyi városok nem voltak.

Az első pontra nézve megjegyzendő, hogy a kassai, a pozsonyi és soproni, a nagyszombati, s a korponai városjogok fiókjogaikkal együtt gyakorlati érvényökből kivetkőztettek, s a budai városjoggal mintegy egygyéolvadván, most már teljesebb rendszert képeztek, mely tárnoki jog nevezete alatt általános országos városjogot tett ki. Ezzel szemben mindazonáltal voltak oly városok is, melyeknek jogai tovább is megtartották önállóságukat. Ilyen volt mindenekelőtt Székesfehérvár, mely kezdettől fogva nevezetes városjoggal birt. A Szepességnek jogfejlődése szintén különállva maradt; valamint az öt máramarosi városok joga is, mely a nagy-szőllői anyajognak fiókjoga lévén, ezentúl is előbbi minőségében állt fenn. Végre ide kell még számitani a bányavárosokat is, melyek joguk alkotására és fejlődésére nézve mindig sajátosság kört képeztek. S így keletkezett az általános országos városjog mellett magában Magyarországon több particularis városjog is; — mely particularis városjogok ezután később egymással közelebbi combinatióba hozatván, időnek folytán a személynöki városi jogok közösségének lettek alapja.

Különös érdekekkel birtak ezen városjogi rendszer irányában Szlavoniának és Erdélynek városjogai. Mert noha ezek a

---

*) »Magister Tavernicorum solum cum civibus Civitatum liberarum causas in ipsis Civitatibus liberis emergentes, valeat judicare, et non cum aliis, qui causas Regnicolarum Nobilium solent discutere; ne ipsarum libertatibus derogari valeat quoquomodo«; — és: »Quaelibet Civitas libera, in Regno Hungariae existens, in suis libertatibus, privilegiis, a divinis Regibus datis, donatis et confirmatis per Magistrum Tavernicorum illaesa et indemnis conservetur.« A Laki Thuz-féle 5. és 7. czikk.

magyarországi városokkal egyaránt szintén azon szabadságokban részesültek, melyeket Zsigmond király 1405. megállapított ^{1*)}; a tulajdonképi városjogok alakulásában és fejlődésében azonban mégis sajátos irányt követtek, mely Szlavóniában kevesebbé, de Erdélyben nagyobb mérvben tért el a magyarországitól.

Szlavóniában ugyanis a városi élet a szabad községnél magasabb álláspontra soha nem emelkedvén, ennek folytán az itteni városok joga királyi privilegiumok alapján önálló kifejtést igen, de tökéletesebb — akár társadalmi akár közgazdasági — jellemet nem nyert soha. Legteljesebben volt kifejtve Zágrábnak városjoga az 1242-ki privilegium és az 1405-ki országos városi szabályozás alapján, s ezen városnak kiválság 1405—1429-ki statutumai érdekesek. ^{2*)} De nincs tudomásunk arról, hogy ezen városjog a többi szlavóniai városokra — az egyetlen Kőrösnek kivételével ^{3*)} — kihatott volna. Sőt Varasd város híres 1219-ki privilegiumának alapján ^{4*)}, s úgy szintén Petrinia is ^{5*)}, sajátos városjogokkal bírtak; Petrinianak joga pedig Zamobornak ^{6*)} és Jasztrabarszknak is szolgált mintául ^{7*)}. Annak pedig, hogy a szlavóniai városok közül a XV. századi tárnoki jognak közösségében akár csak egy is lett volna, nyomára sem találunk. Zágráb is csak a XVII. században lett tárnoki várossá, midőn a tárnoki jog már át volt alakítva, s 1609. augusztus 8-ikán reformálta régebbi statutumait.

^{1*)} A szlavóniai városokra nézve I. Arkiv za povestnicu jugoslovensku I. köt. Zágráb, 1851. 197. l.; — az erdélyi városokra nézve I. Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár története I. kötetéhez, I. köt. Buda, 1870. 134. l.

^{2*)} Arkiv za povestnicu jugoslovensku, I. köt. Zágráb, 1851. 188—202. ll.

^{3*)} Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 2. r. 164. és 172. ll.

^{4*)} Ebner László, Historisch-statistisch-topographische Beschreibung der königl. Freistadt Varasdin. Varasd, 1827. 29. sk. ll.

^{5*)} Kálmán galicziai király és szlavóniai herceg 1240-ki privilegiuma szerint; Kukuljevics Ivánnál, Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zágráb, 1862. 60. l.

^{6*)} Fejér Cod. Dipl. IV. köt. 1. r. 264. l.

^{7*)} Ugyanott 2. r. 416. l.

Erdélyben már a XIII. században »consuetudo Cibiniensis« nevezete alatt teljesen kifejtett városi jog létezett ^{1*)}, úgy hogy Szeben város joga egyszersmind a legtöbb ott keletkezett városok és szabad községek anyajogává lett. Ez azonban már a XIV. században a szászok nemzeti jogának eszméje által absorbeáltatott, anélkül, hogy gyakorlati jelentőségének megfelelő írásbeli redactiót nyert volna. Habár tehát érdekes jelenség, hogy Szebennel nem csak a szász városok, hanem Kolozsvár is jogközösségben volt ^{2*)}; másrésztől mégis feltűnő, hogy magának Szebennek még 1481. sem volt írásba foglalt városjoga; s hogy Altenberger Tamás szebeni polgármester és királybíró csak ezen évben iratta össze az ismeretes jogkönyvet, mely a régi nürnbergi, magdeburgi és iglauri jogokat, tehát csupa idegen jogokat foglal magában, s melyre egykor a szebeni polgármesterek hivatali esküjüket letették ^{3*)}. De ezen ténykörülmeny magyarázza meg azt is, hogy egyes erdélyi városok is, nemcsak gyakorlati esetekben ^{4*)}, hanem határozott jogkérdésekben is Buda városhoz fordultak felvilágosítás végett. ^{5*)} Megjegyeztetvén, hogy az erdélyi városok a tárnoki jog köréhez soha nem tartoztak; ^{6*)}, s hogy később nemcsak a szász városok nyertek sajátságos jogot a szász nemzet municipális statutumaiban (1583.); hanem hogy Kolozsvár város joga is magában álló redactiót tapasztalt. ^{7*)}

^{1*)} Teutsh J. D. és Firnhaber Fr., Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens. I. köt. Bécs, 1857. 189. l.

^{2*)} P. o. Jakab Elek: Oklevéltár Kolozsvár történetéhez. Buda, 1870. 185. 192. 209. 223. ll.

^{3*)} Ungarisches Magazin. I. köt. Pozsony, 169. sk. ll.

^{4*)} P. o. maga Szeben is 1422. Buda városnak »am Samstag nach Mathie« kelt levele szerint, melynek eredetije az erdélyi szász nemzet levéltárában őriztetik.

^{5*)} P. o. Kolozsvár városnak Budához 1488. intézett jogkeresése, s ezen utóbbinak felelete, mely gyakran volt nyomtatva, legjobban Jakab Eleknél id. m. 280. s k. ll.

^{6*)} Csak syndikátusi keresetekre nézve néhány okmány az erdélyi városok ellen emelt panaszokban, nemcsak a királyt és a vajdát, hanem a tárnokmestert is illetékesnek nyilatkoztatja.

^{7*)} A kolozsvári magyar polgárságnak ezen irányú törekvéseire nézve l. gr. Kemény József, Deutsche Fundgruben der Geschichte Sie-

A második pontra nézve, jogtörténetünk érdekesebb jelenségei közé az tartozik, hogy a XV. századi tárnoki jog egyes, földesúri hatóság alatt állott községekben is érvényt nyert (Ujlakon kívül p.o. Magyar-Óváron, Rozenbergben stb.)*. Ez a dolog természeténél fogva csak ezen földesurak beleegyezése és engedélyezésével történhetett. S erre vonatkozott a XVIII. századnak elején Bártfán nyomtatott »Jus Civile«, mely szorosán véve csak igen keveset tér el a XV. századi tárnoki jogtól, s ennek — csekély változtatásokkal — mintegy csak új, de szó szerinti reproductiója. Ezen álláspontját címé világosan fejezi ki, midőn magát »Regiarum ac liberarum Regni Hungariae Civitatum, oppidorum et locorum privilegiorum jus gladii habentium, et se his (statutis) conformantium« jogának hirdeti. A tudomány érdeke itt azt kíváná, hogy számos egyes helységeket lennének képesek fölemlíteni, melyekben a régibb tárnoki jog egykor kötelező erővel birt. Ez azonban történelmi irodalmunknak egyik mindeddig csaknem egészen parlagon fekvő irány **).

Különben ezen combinatiók azt is magukkal, hozták hogy már a Laki Thúzféle cikkek szerint a házassági és bűnvádi esetek a városi bíróság illetékességéhez tartoztak ugyan, de a főtárnokmester hatósága alól ki voltak véve; tehát a tárnoki székhez sem fölebbeztettek ***).

A XV. századi tárnoki jogra nézve végül még figyelembe veendő:

1. Hogy az 1486: 68. tcznél fogva a főtárnokmester az ország nagy biráinak sorából határozottan kizáratott.

benbürgens. I. köt. Kolozsvár, 1839. 88. sk. ll. — A kolozsvári jog önállóvá alakulására vonatkozik Vajkay Károly munkája: Kolozsvár Tractatus az Successiókról. Budapest, 1875.

*) Kovachich kéziratai szerint a nemzeti muzeum kéziratárában 172. fol. Lat. 50. és 51. sz. a.

**) Ma is még azon állásponton vagyunk, mint a múlt századi hazai jogtudomány. V. ö. Szegedi János, Tripartitum Juris Hungarici Tyrocinium. Nagy-Szombat, 1757. 768. sk. ll.

***) »De testamentis de factis vitiosis, videlicet verborum, livorum, plagarium vulnerum, verberum; membrorum mutilationibus, homicidiis, non habet se Magister Tavernicorum, aut eius vices gerens intrmittere.« 1. cikk.

2. Hogy Eperjes város, mely 1491. a lengyel invasio által a tárnoki városok közösségétől elvonatott, II. Ulászló királynak 1492. »Budae in festo Beati Benedicti Abbatis« kelt és Losonczi László tárnokmesterhez intézett rendeletével abba ismét fölvétetett.

3. Hogy a mohácsi vésznap után a régibb tárnoki jog érvényéből kiforgattatott, s midőn 1528. Pozsonyban Pozsony, Sopron és Nagy-Szombat városok képviselői magukat városi jogukra nézve közös fölebbezési forumnak constituálták, ez az első lépés volt az egész tárnoki jog átalakítására, mely elvégre Rudolf király korában be is következett. *)

4. S hogy ilyen körülmények közt a hazai jogtörténet szempontjából különös elismeréssel kell méltatni a felső-magyarországi városok azon igyekezetét, melylyel keblökben a régi tárnoki jog érvényét fentartani igyekeztek. Tudva van, hogy ez célhoz ugyan nem vezetett; de azért a városi jognak már többször fölemlített 1701. és 1702-diki bártfai kiadásai, melyek túlnyomólag a régibb tárnoki jogot tartalmazzák, jogtörténeti irodalmunknak mindig legbecsesebb emlékei közé fognak tartozni.

III.

Ezek után a tizenötödik századi tárnoki jog jelentőségéről alapos ítéletet a mai jogtudomány álláspontjából is hozhatunk.

Bizonyos alaki tökélyét azon ténykörülmeny bizonyítja, hogy egyes elveit és szabályait tisztán és határozottan kimondja, s belső összefüggések szerint fejti ki.

Azon kornak felfogásához képest a törvénykezési rendszert alapul véve, a városi bíróságokat nemcsak külső állásuk szerint említi fel, hanem belső szervezésök értelmében is fejtegeti; — s alapvonásaiban azt nyújtja, mit a mai jogtan műnyelvén jogszol-

---

*) Ez a Corpus Jurisban foglaltatik. Az újabb tárnoki jogra nézve 1. Wágner Sándor, *Jurisdictio Tavernicalis ex actis et protocollis authenticis adumbrata*. Pest. 1834. Ezen újabb tárnoki jog, mely nálunk 1848-ig fennállt, már nem tartozik jelen fejtegetésem feladatához.

gálatató törvényhatósági szabályzatnak, vagyis Jurisdictionsnorm-nak szokás nevezni.

A városi lakosokat egyes osztályok szerint különbözteti meg, mindeniknek jogi körét egyenként véve szabályozza.

A városi területen létező mindennemű dolgokat is külön-külön veszi szemügyre; s valamint a fekvőségekről, úgy az ingóságokról, és ezek közt névszerint a pénzről, tartalmaz számos részletes szabályt. Így a »Iudex pecuniarius«-ról, a forint értékéről, a fizetésről, a pénzbeli adósságokról, a pénzkölcsönről stb. nagy számú elveket és határozmányokat foglal egybe.

Különösen érdekes az ősi és a szerzeményi vagyon közt lévő megkülönböztetés.

A városok régi privilegiumai szerint mindenki vagyonáról különbség nélkül, élők közt szintűgy, mint — ha neje vagy gyermekei őt túl nem éltek — halál esetére is szabadon intézkedhetett. *)

Ez a magyar nemzet régi jogérzetével és az ország általános szokásával szemben — mely az ősi és a szerzeményi vagyon közt akkor fontos és határozott különbséget tett — particularis kivételt képezett; de midőn a tárnoki jog mint országos jog keletkezett, ennek szempontjából így meg nem maradhatott. S ehhez képest, midőn a tárnoki jog az ősi és a szerzeményi vagyon közt való megkülönböztetést — noha csak az ingatlanokra nézve — magáévá tette, valóságos újítást állapít meg; **) akkép, hogy miután a szerzeményi (»haereditates ac res immobiles cuiuscunque generis, quae vel quas cum propriis laboribus, fatigiis et expensis acquisivit«) és ősi vagyon (»haereditates aviticae v. paternae«) fogalmát kifejtette volna; a 123. és 124. fejezetekben a birtokosoknak arra vonatkozó intézkedési jogosítványát külön-külön a legcorrectebb jogrendező módon formulázza. Az 1701-ki bártfai Jura Civilia ezen szabályt szóról-szóra átírta; s midőn a tárnoki szék, s a királyi és hétszemélyes táblák 1756. egy Sopronból fellebbezett perben az örökhagyó ősi fekvőségét végrendelete ellenére nő-

*) Ezt már fentebb fejtettem ki bővebben.

**) Lásd a »Jura Civilia« 124. fejezetét.

vérének ítélték oda *) — nem a város régi privilegiumának, hanem a XV. századi tárnoki jognak értelmében jártak el.

S hasonló eredményekre találunk számos más esetekben is; p. o. a házastársak egymásközi viszonyára nézve, hol a tárnoki jog szintén nem a régi városi szokásokat, hanem az országban divatozott általános jogelveket követte irányadásul. A hol pedig a régóta érvényben volt jogot továbbra is fentartotta, p. o. a fekvőségeknek fassio útján való átruházásainál; — ez a városi vagyonsajátságos természete által volt indokolva.

De kiválólag érdekes az is, hogy a kötelmi jognak nemcsak általános elveit mondja ki, hanem számos szerződésekről névszerint és részletesen is intézkedik; s az iparról és czéhek-ről, a kereskedés több fontos kérdéseiről, s a vásárok tartásáról is igen részletes határozatokat tartalmaz.

Az öröködesre vonatkozó részét csaknem teljesen és szép objectivitással találjuk kifejtve.

Ezekhez járulnak a büntetteket, és azoknak büntetését tárgyazó határozmányai, melyekre nézve nem emelkedik ugyan a XV. század felfogásánál magasabb álláspontra; de megüti azon mértéket, melyet az olasz városok akkori statutumáiban és u. n. reformatióiban találunk, s melynek az újabb jogtudomány a büntető jog történetében rendkívüli nagy jelentőséget tulajdonít.

S hasonlót lehet mondani úgy a polgári, mint a bűnvádi eljárásra vonatkozó szabályairól.

Végre a mi, szintén alakilag véve, a régibb tárnoki jogban nyilatkozó jogi öntudatnak rendező momentumát illeti, nem szabad még azt sem tekinteten kívül hagynunk, hogy egészében nem kevésbé, mint egyes határozmányáiban oly czélszerű a rendezés, hogy azt a XV. század jogalkotó szelleméhez képest valóságos rendszeres műnek kell elismernünk, mely Werbőczy Hármaskönyvét egy egész századdal megelőzte.

Szemügyre véve tehát mindezeket, azt találjuk, hogy a XV. századi tárnoki jognak kettős irányban nagy jelentősége

---

*) L. értekezésemet: Visszapillantás az előbbi m. kir. Curriának 1724—1768-ki működésére. Budapest 1875. 57. l.

van; t. i. jogtörténetiben, és szoros értelemben vett jogtudományiban.

Jogtörténeti tekintetben ugyanis nemcsak Magyarország városéletének jogi felvilágosítására, hanem Werbőczy Hármaskönyvének kiegészítésére is igen nevezetes adalékul szolgál.

Más alkalommal már feltüntettem, hogy — bármi nagy tisztelettel viseltetünk is Werbőczy érdemei iránt, s bármi nagy fontosságot tulajdonítunk is hazai jogunk rendezésében a Hármaskönyvnek — azért annak számos hiányai előtt szemünket behunyunk még sem szabad, sőt azon kell lennünk, hogy biztos jogtörténeti tanulmányok alapján ezen hiányok lehetőleg és minél teljesebben pótoltassanak és kiegészíttessenek. Akkor a régi hazai törvénykezési eljárásra nézve azt jegyeztem meg, hogy a mohácsi vész előtt Magyarországon divatozott jognak több igen érdekes pontjairól Werbőczy Hármaskönyvében nincs szó, s hogy az, ki a XIV. és XV. századokból fenmaradt törvénykezési okmányokban jártas, tudja, hogy azoknak tartalma által a Hármaskönyvet gyakran több lényeges részben ki lehet egészíteni; — hogy tehát a Hármaskönyv az azonkori magyar jognak kimerítő kifejtését nem foglalja magában, miként ezt egyébiránt már a XVI. század közepe táján az u. n. Quadripartitum Ferdinandeum szerzői is úgy találták; — hogy sokat lehet, sőt kell is másunnan pótolni, ha az akkor Magyarországon fennállt jogot tökéletesen akarjuk ismerni; — s hogy eddigi tanulmányaink is már eléggé világosan bizonyítják, mikép Magyarországnak akkor anyagilag oly gazdag, alakilag pedig a jogviszonyokban gyökerező (ha szabad mondani) objectív logikának vezérlete mellett oly sokoldalulag kifejtett, és oly határozott joga volt, miszerint a nagy tudomány és tapasztalásu Werbőczy is azt szellemileg tökéletesen egybefoglalni nem volt képes, mert ő is — csak ember volt. *)

S ehhez képest különös figyelmet érdemel még az, hogy Werbőczy fejtegetése a városi jogokról se nem teljes, se nem — a Hármaskönyv célját tekintve — eléggé határozott és alapos.

*) A Hédervári Ferencz jöszágai feletti per és ítélet 1523. Történelmi Tár VI. kötete 79. s k. ll.

Werbőczy t. i. a Hármaskönyv III. részében a városiak jogáról szólván, csak azon pontokat és kérdéseket említi fel, melyek az országos törvénykezés szempontjából akkor (1514.) fontosak voltak; s ezeket is inkább csak *casuisticus*, mintsem rendszeres felfogás szerint fejtegeti.

ki k hazai városaink számos privilegiumait közelebb-ről ismerik, már régen észlelhették, hogy itt nevezetes hiányokkal állunk szemben, melyeket ezen privilegiumokból csak némi részben pótolhatunk. P. o. midőn Werbőczy a városiak elévülési idejére nézve azt mondja, hogy »*praescriptio civium duodecim annorum curriculis completur*« (I. 78. cz. 2. §.), és más helyen: »*Civitatenses licet super rebus alienatis duodecim annorum curriculis praescribi et praescribere debeant; modo tamen quodam abusivo et villanorum more, solummodo per integri spatium anni et diem unam, modernis temporibus praescribere consueverunt*« (III. 15. cz. pr.); — s a *Commissio Systematica* ehhez csak azt a megjegyzést teszi: »*Abusus tamen iste vigore huius ipsius tituli, et continui diurnique usus, iam legis naturam induit;*« — Frank Werbőczy hallucinatioját csupán IV. Béla királynak Pest város számára 1244. kiadott privilegiuma által állítja helyre. *) A városiak régibb jogának általános áttekintését pedig a Hármaskönyvből semmikép nem nyerjük; sőt azt tapasztaljuk, hogy az egykori magyarországi városjog, több legfontosabb és leglényegesebb kérdéseire nézve, még kielégítő útbaigazítást sem ad.

A mint tehát Szegedy János a Hármaskönyv ezen részbeni kiegészítésének szükségességére már másfél századdal ez előtt figyelmeztetett, s a hazai jogtudomány azon korban levő álláspontjához képest érdekes megjegyzéseket is tevén, különösen a »*Jus Civile*« 1701-ki bártfai kiadásának nagyfontosságára utalt **): ugyanígy kell a magyar jogtudomány jelen szempontjából is, nemcsak Szegedy alapos megjegyzését szem előtt tartanunk; hanem egyenesen ki is nyilatkoztatnunk:

*) *Principia Juris Civilis Hungarici*. Pest, 1829. 379. l. o. jegyz.— A közigazság törvénye Magyarhonban, I. köt. Buda, 1845. 241. l.

**) *Tripartitum Juris Hungarici Tyrociun*. Nagy-Szombat, 1757. 798-dik lap.

hogy a XV. századi tárnoki jog a Hármaskönyv ezen fontos részének kiegészítésére a leghelyesebb és legbiztosabb módot nyújtja. S ha elvégre mai jogéletünk színvonalára emelkedünk, ennek álláspontjából is számos oly momentumra találunk a régibb tárnoki jogban, melyeknél fogva nemcsak érdekes, hanem igen tanulságos is.

Szabadjon e tekintetben azon tapasztalásra hivatkoznom, melyhez képest újabb jogreformjaink alkalmával a városok körében oly sarkalatos változások és mélyen ható átalakulások nem voltak szükségesek, milyeneket p. o. az ősi-ségi viszonyok rendezése a nemesi birtokra, s az urbériségek megszüntetése a paraszti javakra nézve vontak maguk után. Ezen körülményt már oly jogtudományi fejtegetés is különös érdekekkel szokta fölemlíteni, mely csupán a gyakorlatot és annak szükségességét követi irányadásul, noha a tett észleltben megállapodik, a nélkül, hogy abból további következtetéseket vonna.

A tárgyába mélyebben beható jogtudományi vizsgálódás azonban csakhamar azt is észre fogja venni, hogy itt a jogtudományi tanulmányozásnak is igen szép hivatása van, melyhez képest a városaink körében 1853-ig fennállt jogi szabályozásnak, azaz azon szabályozásnak, mely már 1840. a városokban a főfontosságú telekkönyvi intézmény általános behozatalát tette lehetségessé, — történeti előzményeit feltüntetvén, jogéletünk mostani stadiumát is az ezen úton nyert eredmények által felvilágosítja; a mi annál fontosabb, mint-hogy ezek hazai jogunknak nemzeti tényezői és jelenségeihez mindenkép tartoznak.

Ha városaink előbbi jogát ezen szempontból vesszük szemügyre, kétségtelennek fogjuk találni, hogy az — bármennyire is tapasztalt számos külső változást a XVI. század óta — azért a dolog lényegére nézve multjával még sem szakított; hogy tehát a XV. századi tárnoki jogból indult ki, s ebben leli utolsó gyökerét is. Egyszersmind azt is fogjuk találni, hogy ezen úton hazai városaink közléte — noha sokkal szűkebb körben — évszázadok előtt már helyt adott számos oly elvnek, s érvényre emelt számos oly rendszabályt, melyek mostani reformjaink főkövetelményei közé soroztat-

nak; sőt hogy azon nagy elvek, melyek szerint az európai társadalmi rend három évszázad óta alakult; a mi régibb tárnoki jogunkban is már föllelhetők.

Ilyenek névszerint a következők: 1) a személy szabadsága; 2) a tulajdon szabadsága; 3) a munka szabadsága, és ezen minőség szerint való — azon kor viszonyainak megfelelő — gyakorlati szervezése; 4) a házi és családi élet általános szabadságának biztosítása, és minden külső megtámadások elleni védelme; 5) a városi lakosok osztályaik szerinti különbségének közös érdekek érvényre emelése által való kiegyenlítése s ehhez képest egy nagyobb, jogilag egységes egészszé alakítása a viszonyosság magasabb elvének alapján; 6) a törvénykezési rendnek egysége és közössége; 7) a városok minden lakosának törvény előtti egyenlősége; 8) magán- és községi jogositványoknak közössége és solidaritása. stb. stb.

Mindezen elvek a városok falai közt már évszázadok előtt valósíttatván, ezen eredmény szerint a régibb tárnoki jogban is — mint fentebb láttuk — határozott kifejezést nyertek. Ujabb reformjaink pedig — habár sokkal nagyobb dimenziók szerint, s nem többé a községi, hanem az állami lét terén — szintén csak ezen elvek gyakorlati foganatosítását törekszenek eszközölni.

A dolog természetében fekszik tehát, hogy — miután ezen érdekes társadalmi alakulások és jelenségek mostani joglétünknek mindannyi történeti előzményeit képezik; azokat túlbecsülni ugyan nem, de kellőleg méltatni, s a viszonyok minőségéhez képest számba is venni nemcsak szabad, hanem szükséges is. S ezért — úgy hiszem — nem tévedek, midőn a XV. századi tárnoki jognak a mai jogtudomány nézpontjából is nagy jelentőséget tulajdonítok.